Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 168 (11666) | 1981 чылдың июль 21, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 кеп.

Амгы үеде кол-ла чүве болза совхозтарның, күрүнениң чер фондузунуң бүгү-ле черлеринде үнген оът-сигеннерни шуптузун кезери болгаш сөөртүп алыры болуп турар.

(СЭКП обкомунуң Кыйгырыындан).

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары Станислав Каняга

Хүндүлүг эш Каня!

Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретары албан-дужаалга база катап соңгуттурганынар-биле Силерге байыр чедирип тур мен.

СЭКП-ниң болгаш Польшаның Каттышкан ажылчын партиязын холбаштырган акы-дуңма найырал марксизм-ленинизмниң болгаш социалистиг интернационализмниң принциптеринге улам ыңай быжыгар дээрзинге бүзүрелдиг мен.

Л. БРЕЖНЕВ,
Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң Чиңгине секретары.

МАЛГА ЧЕМ БЕЛЕТКЭЭРИ — БҮГҮДЕНИҢ ХЕРЭЭ

ПОЛИТИКТИГ АЖЫЛДЫ КҮШТЕЛДИРЕР

СЭКП Тыва обкомунуң III пленуму чоокта чаа болуп эрткен. Бөдүүн болгаш чулуктуг мал чемнерин көвүдедир талазы-биле республиканың партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында айтырыгны аңаа чугаалашкан. Бо чылдың кандаашкынныг берге чайында мал чемнериниң бүгү хевирлерин белеткээр талазы-биле онза хемчеглерни алырын пленум чугула деп санаан. Оон-биле чергелештир СЭКП область комитеди Тыва АССР-ниң коммунистеринге, комсомолчуларынга, бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырыгны хүлээп алгаш, оларны мал чемнери белеткээринге киржиринче кыйгырган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партия обкомунуң III пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш республиканың ажыл-ишчилери улус ажыл-агыйынга политиктиг улуг ужур-дузалыг хүннүң чугула айтырыы — мал чеминиң белеткелиниң шалыпчы ийи айында калбаа-биле хаара туттунган. Бүдүрүлгелерге, организацияларга, албан черлеринге, өг-бүле бүрүзүнге чедир сиген, будук-бүрү белеткээриниң даалгалары бердинген. Таңды, Улуг-Хем, Кызыл, Бии-Хем, Тес-Хем районнарның совхозтары, Кызыл хоорайның бүдүрүлгелери, албан организациялары бо ажылче элээн организастыг кирген.

Кайда-ла масса-политиктиг ажылды эки организастааныл, ында ажыл-иш чедиишкинниг болуп турарын практика херек кырында көргүскен. Ленин орденниг «Кызыл тараачын», «Саян», «Революцияның чалбыыжы», «Тиилелге», «ҮТКА 25 чылы» болгаш өске-даа совхозтарның партия организацияларының арга-дуржулгазы ону бадыткап турар. Бо ажыл-агыйларда мал чеми белеткекчилериниң турлагларын болгаш бригадаларын көскү агитация-биле дерээн, көргүзүг самбыраларын хүн бүрү долдуруп, агитхуудустарны үндүрүп турар. Социалистиг чарыштың негелделерин, шаңнап-мактаарының хемчеглерин ажылдап кылган, оон түңнелин үндүрүп турар. Дуржулгалыг политинформаторларны, агитаторларны бригадаларда быжыглаан, олар СЭКП-ниң иштики болгаш даштыкы политиказын, ажыл-ишчилерниң мурнунда салдынган чугула сорулгаларны чугаалап берип турар.

Мал чеминиң белеткелиниң шалыпчы ийи айы эгелээнинден бээр он ажыг хонук эрткен. Республиканың чамдык совхозтарының партия организациялары сигенчилер ортузунда масса-политиктиг ажылды ам-даа шуудадып чорутпаан. Көскү агитация-биле эки дериттинмээн, көргүзүг самбыралары чок, агитхуудустарны үндүрбейн турар хову-турлаглары, бригадалар бар. Агитаторлар, политинформаторлар, сигенчилер ортузунда агитация-массалыг ажылды четпес чорудуп турар. Оон ангыда күш-ажылды организастаанында, аъш-чем болгаш культурлуг хандырылгада четпестерни чок деп болбас. Ак-Чырааның сиген шөлдеринде мал чеми белеткеп турар Эрзин, Мөңгүн-Тайга, Өвүр районнарның болгаш өске-даа чамдык совхозтарның турлагларында үстүнде эдаан четпестер бар, ону кыска хуусаада эдер хемчеглерни хамаарышкан партия организациялары алыр ужурлуг.

Харысалгалыг ажыл-агый кампанияларын эрттирер үеде республиканың партия организациялары идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды организастаарының арга-дуржулгазын мөөңнеп алган. Амгы үеде ажылчы чоннарны мал чемнери белеткээринче мобилизастаары ышкаш ындыг чугула сорулга чок. Политика-кижизидилгелиг ажылды ажыл-ишчи бүрүзүнүң күш-ажылчы идепкейин көдүреринче, эки бүдүрүлгечи көргүзүглерни чедип алган турарынче угландырар херек.

«Партия, совет, профэвилел организациялары, совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери мал чемнериниң белеткелиниң киржикчилеринге оларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга эргежок чугула таарымчалыг байдалдарны тургузар, оларның аразынга дайынчы социалистиг чарышты организастаар, кижи бүрүзүнүң инициативазын болгаш тывынгыр чоруун деткиир, ажылдың түңнелдерин хүннүң үндүрер, мурнакчыларны шаңнап-мактаар, курлавырларны илередип тывар болгаш оларны бүрүнү-биле ажыглаарының хемчеглерин алыр хүлээлгелиг» деп Кыйгырыгда айыткан. Партия организациялары ону удуртулга болдурар, амыдыралга боттандырар апаар.

Ниитиниң малын чемнер-биле хандырары—улуг, харысалгалыг, нарын сорулга. Ону чедиишкинниг шиитпирлээри партия организацияларының дайынчы арга-шинээнден, организакчы болгаш политиктиг ажылының деңнелинден улуу-биле хамаарыжыр. Ындыг болганда бергелерни ажып эртер дээш мал чемнерин хөйү-биле белеткээр дээш онза хемчеглерни алыры партия организацияларының эң дайынчы сорулгазы болур.

МЕЖЕГЕЙДЕ САРААТТАР

Республиканың дыка хөй районнарынга моон мурнунда агаар-бойдустуң байдалы берге, оът-сиген эки үнмейн, суг-сугун чедишпес-даа турган болза, Таңды районнуң тайга эдээ черлеринге күзүн сарааттар бо-ла тургулаар, сиген-шырбик элбек үнер турган. Ынчалза-даа бо чылдың кандаашкыны бо районну база-ла таварааң. Эрткен чылдарда чайгаар үнген сигенниг шөлдер база-ла кандаашкынга таваржып оът-сигени дыка тайыс боор турар. Чогум-на оон ужурундан таңдыжылар бо чылын суггаттыг черлериниң дүжүдүн бүрүнү-биле ажаап алырынче, харын-даа оон ийиги дүжүттү алырынче чүткүп турарлар.

Районнуң ажыл-агыйларындан ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң төп суурунда шыгжамырга баштайгы кескен сиген июнь айда кээп эгелээн. А. Г. Кленковичиниң удуртканы механизастаттынган бригада витаминниг далган агрегадынче погаан массаны база-ла июнь айның төнчүзүнде чорудуп эгелээн. Төп фермада тургустунган ол агрегаттың ажылын шуудадыры-биле бо чылын аңаа кижилерни үш ээлчег-биле ажылдаар кылдыр графикти тургускан. Бо хүннерге чедир агрегаттың операторлары 200 ажыг тонна витаминниг сиген далганын мал чемнеринге курлавыр кылдыр складта дужааганнар. Агрегатта ажылдап турар Оюп Маңнай-оолдуң болгаш Петр Алёхинниң звенолары эң хөй продукцияны берип, АВМ-ниң үзүк-соксаал чок ажылдаарын хандырып турар.

Ол совхозта сиген белеткели база шалыпкын чоруп турар. Сигенчилерниң дүргектей шараан 500-500 кг. сигенин тракторист С. Балчыр баштаан, звено шалыпкын сөөртүп турар. Ону төп шыгжамырга эккээрге, улуг фуражир Павел Федосеевич Николаев деңзи аайы-биле хүлээп ап турар.

— Бо чылын сигенниң деңзи бүрүзүн шыңгыы учётка алыр болгаш ону малдың баш санынга онаап тургаш, долузу-биле ажыглаар деп шиитпирлээн бис—деп, Павел Федосеевич чугаалап турар.

1963 чылдан бээр Дмитрий Иванович Башарин сигенни стогомётчик-биле сараттап келген, улуг дуржулгалыг механизатор. Ол шак-үе-даа барымдаалавайн, келген-не сигенни дөгерезин сараттаваан шаанда соксавас. Оон эжи хол айыыры-биле сарат таарыкчызы И. Лопатин база оон дудак чок шалыпкын ажылдап, бодунуң үлүг-нормазын үргүлчү ажыр күүседип турар.

Ол совхозтуң суггаттыг черлери-ле хөй. Ынчангаш өске областарның, ылангыя кожа-хелбээ Хакас автономнуг областың ажыл-агыйларының дуржулгазын ажыглап, эвээш продуктулуг тараа болгаш сиген шөлдерин катап болбаазырадып, илиирткээш, оларга рапс, чочак-тараа, сула, холумаа болгаш өске-даа культурлуг сигеннерни чаштырып, орай күзүн оон немелде мал чемнерин ажаап ап болур. Ол дугайында межегейжилер сагыш салбайн турар. Ынчаарга «Революцияның чалбыыжының» мал чеми белеткелчилери көк-тараа шөлүнге рапсты чаштырып тарыыр деп турары кончуг шын. Ону межегейжилер база өөренип көөрү чугула. Чүге дээрге, оларда арга-курлавырлар база-ла балгазынчылар ышкаш, улуг боор турар.

Т. МОНГУШ.

ЧУРУКТА: сараат салыкчызы И. Лопатин. Сигенни сараттап турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ҮЛҮҮН КИИРЕР

Ниитиниң малын келир кыштан хүр ажырары, оон чаш төлүн бүрүн камгалаары, эът, сүт, дүк продуктуларын хөйнү алыры чайгы үеде мал чемин хөйнү белеткеп алырындан кол хамаарыжыр. Ол ажылдарга Чаа-Хөл көдээ Совет улуг үлүүн киирерин хүлээнген. Чарлаттынган шалыпчы ийи айда көдээ Совет күүскому 3000 тонна будук-бүрү белеткээр онаалдалыг. Ол ажылды шалыпкын чорудар дээш суурларның бүгү чурттакчыларын мобилизастаар, оларга байдалды, сорулганы тайылбырлаар талазы-биле эвээш эвес ажылдарны күүскому ажылдакчылары чоруткан. Ажылда чедер-четпестерни чогуур өйүнде илередип, оларны хана-солуннарга доктаамал чырыдып эгелээн.

Албан организация черлеринден санаторий ажылдакчылары (кол эмчизи Д. О. Артына) 20 тонна будук-бүрү белеткээр планын өскелерни мурнап доозуп алган. Чаа-Хөлдүң эмнелге коллективи 15 тоннаны белеткээш, дужаар онаалдазын күүседир чоокшулаан. Чаа болгаш Эрги Чаа Хөлдерниң школачыларындан тургустунган 40-40 кижи составтыг ийи звено ортулуктарда будук-бүрү белеткеп кирипкен. Ол ышкаш өске-даа организациялар мал чеми белеткээр ажылды чугулалап көрүп, хүлээнген онаалдаларын бүрүн күүседир дээш кызымак ажылдап турарлар.

Баштайгы үеде суурнуң өг-бүле бүрүзүнге 500 килограмм будук-бүрү белеткээрин онаалаан турган. Планныг онаалдазын чамдык өг-бүлелер күүседип алган. Ынчалза-даа амгы үеде ол планны эде көргеш, аңаа немей база 500 килограммны белеткеп, дужаарын өг-бүлелерге даасказн.

Ынчангаш, көдээ Совет девискээриниң албан организация черлери болгаш чурттакчылары кандаашкынныг берге чылда мал чеми белеткээринче бүгү күштү салырын кончуг эки билип, дээмниг, турачорукту ажылдап турар.

К. БИЧЕ-ООЛ,
көдээ Совет күүскомунуң даргазы.
Улуг-Хем район.

КАРА ХӨРЗҮННҮГ РАЙОННАРГА ЧОРААНЫ

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев июль 14-тен 19-ка чедир Белгород, Курск, Воронеж, Липецк болгаш Тамбов областарга чораан. Көдээ ажыл-агыйлыг дыка хөй районнарга ол барып, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин канчаар күүседип турары-биле, дүжүт ажаап алыышкының болгаш мал чемнери белеткээрин организастап турары-биле танышкан.

Партия-совет ажылдакчылар-биле, ажыл-агыйларның удуртукчулары-биле болгаш специалистери-биле ужуражыышкыннар үезинде кезилдеге бүгү ажылдарның бедик шынарлыг болурун сагыырынче, тарааның, саванның, тараа кудурууну чидириин чайладырынче онзаг кичээнгейни угландырган. Малга чем белеткелдериниң байдалының, аңаа бүгү бар курлавырларны ажыглап турарының дугайында улуг чугаа болган. Чижээ, Тамбов областа ону ажыл-агыйжы ёзу-биле көрүп, эрткен чылгы саванның бүгү артыкшылдарын шыңгыы учётка алганын чайгаар үнген оът-сигеннерни арга-арыг черлер иштинден, ыйгылдардан, хемнер өймактарындан, уннарындан кезип ал турарын демдеглээн. Малга чем белеткээр чамдык комплекстерниң ажылы-биле танышкаш, М. С. Соломенцев мал чеминиң рационунга бөдүүн чемнерни арбыдады киирерин сүмелээн, ол чорук эвээш эвес тарааны камнап алырынга дузалаар. Кара хөрзүннүг черлерлиг бүгү областарның чамдык ажыл-агыйларында ындыг дуржулга бар.

Кара хөрзүннүг төп куржагының көдээ ажыл-агыйының В. В. Докучаев аттыг эртем-шинчилел институдунга М. С. Соломенцев чораан, дуржулга участоктарын көрген, эртемденнер-биле чугаалашкаш, культураларның дүжүткүрүн бедидер талазы-биле институттуң дуржулгазын практикага улам идепкейлиг нептередириниң эргежок чугулазын онзалап демдеглээн.

Көдээ ажыл-ишчилер-биле ужурашкаш, М. С. Соломенцев оларның амыдырал-чуртталгазының социал-экономиктиг байдалдары канчаар эки-жип турарын бүгү талалыг сонуургап, чуртталга бажыңнарының, школаларның, уруглар садтарының болгаш социал-культура-амыдырал углаышкынныг өске-даа объектилерниң тудуунче улуг кичээнгей салырын чүткүлдүг сүмелээн, ол чорук көдээге кадрларны улам ыңай быжыглаарынга идиглиг болур.

Кара хөрзүннүг төп зонаның областарынга аян-чорукка М. С. Соломенцевти партия обкомнарының бирги секретарлары болгаш облкүүскомнарның даргалары үдеп чоруп турган. **(СЭТА).**

СОЛУННАРНЫҢ АРЫННАРЫНДА

⊙ Совет Эвилелинде дыштаныр келген АУДП ТК-ның Чиңгине секретары, АДР-ниң Революстуг чөвүлелиниң Даргазы Б. Кармаль-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Крымга болган ужуражыышкынын делегей парлалгазы калбаа-биле тайылбырлап бижип турар. Эрги феодалдыг ёзу-чурумнарны катап тургузар болгаш революцияның чаалап алыышкыннарын чок кылыр дээр кандыг-даа оралдажыышкыннарга афган улус ойтур шавыышкын бээр шиитпирлиг сорук кирген деп, Болгарияның «Работническо дело» солуну бижээн. Афганистан-биле холбаалыг айтырыгларны политика талазы-биле таарыштыр шиитпирлээри империалистиг чамдык чурттарның, гегемонисчи күштерниң болгаш оларның эвилелчилериниң холгаарлаашкынының түңнелинде херек кырында ам-даа шулуудап шыдавайн турарын ГДР-ниң «Нойес дойчланд» солуну онзалап демдеглээн. Ынчалдыр таарыштыр шиитпирлээри болдунар аргалыг, ынчангаш ынчалдыр кылырынга эки үндезин Совет Эвилелиниң болгаш Афганистан Демократтыг Республиканың суралгыг сапалдары болган туруп болур ийик деп, Чехословакияның «Руде право» солуну бижээн.

⊙ Индияның даштыкы херектер министри Нарасимха Раоның Совет Эвилелинге доозулган аян-чоруун тайылбырлавышаан, Венгрияның «Непсабадшаг» солуну ССРЭ-ниң болгаш Индияның аразында харылзаалар ынаы-бүрү шиитилел тургузуглуг чурттарның бүгү талалыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылгазының үлегер-чижээ-дир деп бижээн. Совет Эвилелиниң нүүрүнде Индия кезээде дузалажып баарынга белен өөнүктү тыпкан деп ол солун уламчылаан.

⊙ Ливанга удур Израильдиң хоратан үүлгедиишкиннерин даштыкы парлалганың кол темаларының бирээзи апарган. Ливанда амгы болуушкуннар дээш харысалганы АКШ чүъктээр апаар деп, Францияның «Юманите» солуну бижээн.

⊙ Францияның президентизи Ф. Миттеранның Ак бажыңның баштыңы Р. Рейган-биле ужуражыр деп турарынга холбаштыр француз солуннар даштыкы болгаш иштики политиканың дыка хөй чугула айтырыгларында шыңгыы чөрүлдээлер барынче кичээнгейни угландырып турар.

(СЭТА).

УСПА-ХӨЛ ШЫНААЗЫНДА

I. ХАНДЫРЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР БОЛЗА...

СЭКП обкомунуң сөөлгү пленумунуң шиитпирлери Тываның ажылчы чонунуң күш-ажылчы хей-аъдын көдүрген. Амгы үеде хоорай, суурларның-даа, көдээниң-даа ишчилери мал чеминиң белеткелиинде хаара туттунган. Школачылардан эгелээш пенсионерлерге чедир бүгү чон көдүрүлген.

Республиканың эң-не хөй мал чеми белеткээр чери — Тес-Хемниң алдыы агымы — Хүрен-Дугай, Кош-Терек болгаш Ак-Чыраа. Бо хүннерде мында мурнуу зонаның дөрт районунуң он ийи совхозунуң болгаш он сес суурунуң сигенчилери ажылдап турар. Оларның турлагларының саны үжен чоокшулаан, турлаг бүрүзүнде кижиниң саны 20-ден 120 чедип турар.

Ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш ажылчыннарның хей-аъдының бедик болуру кижилерге таарымчалыг байдалдарны тургусканындан, оларже хүн бүрүнүң кичээнгейин улгаттырганындан болгаш деткимчеден улуг хамаарыжыр. Ону сигенчи бригадаларны кезип чораваш, доораан-на эскерип болур.

Тес-Хемде «О. Шынаа» совхозтуң механизастаттынган сигенчи бригадазында он ажыг кижи бар. Ук бригада июльдуң 15-ке чедир 450 тонна сиген белеткээн. Ол дээрге бригаданың бир кежигүнүнге онаашты ортумаа-биле 30 тонна мал чеми-дир. Азы кижи бүрүзү-ле хүнде барык-ла ийи тонна сигенни белеткеп турган. Моон алгаш көөрге, совхозтуң Ак-Чыраадан белеткээр 2700 тонна сигенин шалыпчы ийи айда күүседип болурунуң аргазы бүрүн бар.

Бригадада ажылды организастап турары үлегерлиг. Ылангыя малгашка кадалбас тускай тракторну чүгле кадалган тракторлар болгаш машиналар улта тыртарынга тургусканы ажылдың бүдүрүкчүлүүнге дыка деткимчелиг. Чамдык бригадаларның малгашка кадалган тракторлары, өске бригадалардан ындыг трактор ачылап келгиже, хүлээдир, а чамдыкта ийи-даа хүн ажыл чок турар таварылга ховар эвес.

Кайы-даа бригадага артык кезектер тывылбазының дугайында хомудалдарны кижи бо-ла дыңнаар. А бо бригада артык кезектерни баш бурунгаар тыптынып, белеткенчи алган болду. Совхозтуң эдилчилери болгаш инженер-техниктиг ажылдакчылары база мында үргүлчү турар. Бис база кыска бригадир Санаа Сүге-Маадыр, совхозтуң директорунуң мал чемнери белеткээр талазы-биле оралакчызы Виктор Янзоо, директор Балчый-оол Начын-оол аңаа турду.

Сигенчилер майгыннарлыг, чектерлиг болгаш өглүг-даа болза, олары арыг-силиг болду. Агартыр суттээн шай, сметана, консервалаан инек эъди бо бригададан өске чаңгыс-даа бригадага кезүлбеди. Повар Зина Үйнук-оолдуң макароннуг хоорган эъдин, хайындырган киселин сигенчилер мактап турар. Манза-биле кылган столовая, столдар болгаш сандайлар арыг-силиг, плакаттар, хана-солун, көргүзүглер булуңу болгаш оон-даа өске шимелде аян-шинчилиг. Бригада боду турум кинолуг. Совхозтуң агитбригадазы кээп турар. Лекция болгаш беседа бо-ла болгулаар. Бригада аптечкалыг, сайгылгаан база чыып турар. Чунар душ моон өске бригадаларда чок.

Сигенчи бригадаларның барык-ла шуптузунда сигенчилерже кичээнгей улуг. Ажылдаарынга болгаш дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш партия, совет болгаш хөй-нити органнары шудургу ажылдап турар. Ынчалзажок ук ажыл бо бригадада өскелерден онзагай. Шаанда бригаданың девискээринге кезек-кезек хөлдер болгаш шалбаа турган. Хөлдерниң суун буталар каскаш, өскээр аксып, туланың суун эзээжеткенниң ачызында совхоз моон үш муң хире тонна сигенни белеткеп алтар апарган. Мал чеминиң бүдүрүлгезинче мында сагыш салып турары моон безин илдек.

Ол-ла районнуң «Чодураа» совхозунуң Ак-Чыраада механизастаттынган мал чеми белеткээр бригадазында байдал арай дувүренчиг. Бригада чартык ай дургузунда 106 тонна сиген белеткээн, хүнде ортумаа-биле 7 тоннаны белеткеп турганы ол. Моон ап көөрге, чээрби кежигүннүг бригаданың бир ажылчыны-ла хүнде 350 килограмм сиген белеткеп турган. Моон кол чылдагааны — ажылды сула организастап турарында.

Бо чугула кампанияга бригада сула белеткенген. Сигенчилерниң бажыңының соңгазында, шалазының дең кезии-даа чок. Удуур-чыдар наразы безин үрелиг. Бажыңның иштин кажан-даа аштап-арыглап көрбээн. Ында демир-дес, тараа саваны, туйбу бузундулары, таакпы сыгы овааланы берген чыдар. Печказы чок, ындан ийлени берген турар. Техниказ үрелип турар, артык кезектер чедишпес. Он хонук мурнунда-ла эккелген суг доскаарда чылбая берген турар. Трактор ажылдадыр бензин чогундан бир тракторну хондур ажылдадыр ужурга таваржып турар.

Бригада манаа келген соонда, совхозтуң удуртукчуларындан кым-даа эргип келбээн. Машина чок болганындан совхоз-биле харылзаа шуут үзүлген. Чем шагда төнген, карлыг шай биле маргаринге хааргаан боовадан өске чем чок. Повар бригадалар кезип, аъш-чем чегдинип, хүннүң-не диленип чоруп турар.

Бригадада мургулайында бо чылын школа доосканоң хире оол бар. Олар ийи-үш машина дозуп чорааш, Ак-Чыраага келгеш, оон бээр Мөңгүн-Тайга, Эрзин, Өвүр районнарының беш бригадазының турлагларын тавартыр чадаг кылаштажып келген. Оларда чаңгыс-даа оюн аймаа чок, бирээзиниң суурда эжиндеп дилеп алган гитаразы бар, ол-ла. Байдал мындыг турда, ажылдың түңнели ынай, ажылчыннарның хей-аъды шоолуг эвес болуру чөп. Хандырылганы экижидер болза, ам ажыл сегип болур.

К. ЧООДУ.

Тывасының республ

НЕГЕЛДЕГЕ ДҮҮШТУРЕР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин кижи бүрүзүнүң угаан-медерелинге чедирери — лектор кижи бүрүзүнүң амгы үеде эң чугула сорулгаларының бирээзи.

Лекторну ырак-чоок одарда малчыннар, хову-шөлдерде ажылдап турар механизаторлар, үлетпүр бүдүрүлге черлериниң ажылчыннары, күш-ажылчы коллективтер четтикпейн манап, ол кедерге хүндүткел-биле уткуп ап турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың даштыкы болгаш иштики тайбың политиказының, совет улустуң материалдыг чаагай чоруун улам экижидер дээш партияның чорудуп турар экономиктиг стратегиязының дугайында лекторнуң ылап шыныг, тодаргай чугаазы ажыл-ишчи кижилерниң хей-аъдын көдүрүп, оларны чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерже кыйгырып, сорук киирер.

Эш Л. И. Брежнев Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге мынча дээн: **«Массаларга партияның бодалдарын чедирип, ооң политиказын тайылбырлап турар кижилерниң улуг армиязынга — коммунистерге болгаш партия кежигүну эвестерге — өөрүп четтиришкинниң сөзүн илергейлээйн. Олар дээрге лекторлар болгаш пропагандистер, агитаторлар болгаш илеткелчилер-дир. Оларның ажылы эки тура-биле, бодунуң хостуг үезиниң күзели-биле чорудулуп турар болгай. Олар улуска ажыктыг болгаш херектиг ажыл-херекти кылып турарлар, оларга улуу-биле четтирдивис!»**

Лекторлар ынчангаш боттарының чон мурнунга ажылын бедик-биле медерел билип, харысалгалыг чоруун улгаттырып турар.

Амгы үениң негелдезинге дүүштүр лекция пропагандазын калбартыры хөй талалыг, нарын ажылды негеп турар. Ынчангаш «Билиг» ниитилелиниң Бай-Тайга район организациязының баштаар чери лекция пропагандазының идейлиг деңнелин бедидер, шынарын экижидер дээш чамдык тодаргай хемчеглерни ап чоруткан.

Лектор кадрлар-биле ажыл бедик харысалгалыг болур ужурлуг. Ынчангаш лекторларга деткимче, дуза көргүзер, оларның өөредилгезин, семинарларын доктаамал организастаарынче улуг кичээнгейни салыры чугула.

Районда «Билиг» ниитилелиниң он дөрт эге организациязы ажылдап, бодунуң чурумунда 180 хире кижини хаара туткан. Оларның аразында шыырак билиглиг, арга-мергежилдиг лекторлар хөй.

Башкылардан 21 кижи, көдээ ажыл-агыйның специалистеринден — 12, совхозтар база күш-ажылчы коллективтер удуртукчуларындан — 20, партия-совет активинден — 32 кижи лекция, беседаларны чон ортузунга идепкейлиг номчуп турар.

«Билиг» ниитилелиниң эге организациялары лекторларның ажылынга бедик харысалгалыг, боттарынга негелделиг болурунче кичээнгейни салып турар. Эге организацияларның путевказы-биле күш-ажылчы коллективтерге, хойжу бригадаларга, фермаларга, ырак-чоок одарларга чүс ажыг лекторлар лекцияларны номчаан.

Ол ышкаш район төвүнүң чээрби ажыг лекторлары ажыл-агыйларга барып, күш-ажылчы кижилерге лекцияларны номчуп турар. Олар делегей байдалының дугайында база көдээ ажыл-агый темаларынга түс-түс лекцияларны бедик мергежил-биле номчуп турары черле эки.

Районнуң лекторлары бо чылдың эгезинден бээр безин дөрт чүс ажыг янзы-бүрү темага лекцияны күш-ажылчы коллективтерге, чурттакчылыг черлерге номчугулаан. Эң идепкейлиг лекторларга «Мурнакчы» совхозтан А. Доржуну, «Тээли» совхозтан Х. Хирбааны, «Кара-Хөл» совхозтан Д. Тановту болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Районнуң «Билиг» ниитилелиниң баштаар чери чыл эгезинден бээр лекторларның районнуң семинарын ийи удаа эрттирген. Ол ышкаш «Билиг» ниитилелиниң эге организацияларынга доктаамал дузаны чедирип келген. Бирги кварталда «Мурнакчы» совхозта «Билиг» ниитилел эге организациязының лектор кадрлар-биле канчаар ажылдап турарын президиумга чугаалажып көрген. Аңаа чогуур үнелиг арга-сүмени берген.

Лекторлар-биле ажылда чамдык эки талалыг чүүлдер бар-даа болза, лекция пропагандазын калбартырының ажылында четпестер база бар. Чижээлээрге, районнуң ортумак школаларында ажылдап турар дөрт улусчу университеттерниң ажылы чогуур негелдезинге четпейн турар, оларга чүгле кижизидилге темазынга хамаарышкан лекциялар номчуттунган.

Ол ышкаш эрткен чылын район төвүнге ажыткан лекторларның арга-мергежилин бедидер школа үр эвес ажылдааш, оон ыңай ара соксаан. Ол школаның ажылын ам катап эде көрүп, аңаа чогуур деткимче дузаны көргүзери «Билиг» ниитилелиниң район организациязының баштаар чериндең негеттинип турар.

Лекторларның номчаан лекцияларын дыңнап, ону сайгарып көөр ажыл база чогуур деңнелинге четпес. Ол ышкаш лекторларга дыңнакчыларның салган айтырыгларын анализтеп, ону түңнеп чугаалажыры база куду деңнелде.

Районнуң юрист кадрлары хоойлу-дүрүм, корум-чурумну быжыглаарынче угланган лекция, беседаларны эвээш номчуп келген. Коммунистиг мораль, кижизиг, төлептиг мөзү шынар талазы-биле лекцияларны чон ортузунга хөйү-биле номчууру негеттинип турар.

Ол ышкаш культура-чырыдылганың албан черлеринге тускай темалыг лекцияларны, айтырыг база харыы кежээлерин организастап турары четпес. Улус ажыл-агыйының ангы-ангы адырларының хөйү-биле специалистерин лекция пропагандазынче калбаа-биле киириштирерин чедип алыры — хүннүң соңгаарладып болбас сорулгазы.

Лекция пропагандазынга техниктиг херекселдерин, кескү агитацияның дээштиг хевирлерин ажыглаары база-ла чогуур негелдезинге четпес.

«Билиг» ниитилелиниң эге организацияларының ажылының идей-политиктиг деңнелин бедидип, аныяк лектор кадрларны белеткеп, оларны доктаамал өстүрериңче кичээнгей салыры эргежок чугула. «Билиг» ниитилелиниң Бай-Тайга район организациязының баштаар чери лекция пропагандазын моон соңгаарда улам калбартыр дээш чогуур ажылдарны чорудар хүлээлгелиг.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

Узбек ССР. Ташкентиниң № 3 таксомотор парыгының 130 автомобильдери бензин орнунга өрттедип каан газ-биле ажылдап турар. Автомобильдериниң чүък салыр кезээнде 84 литр ишкир газ баллонун тургускан. Ол газ 450—500 километр оруктуэртеринге четчир. А бир эвес газ орукка төне бээр болза, автомобиль бензини-биле шимчээшкинин уламчылап болур. Кывар-чаар чүүлдерни каш-ла минута иштинде солуп ап болур. Газтың өртээ бензинден чиик. Ындыг арга-биле одаар чүүлге камналганы чедип алырының аргазы бар. Газ-биле шимчээр автомобильдиң агаарны хирлендирериниң хемчээли эвээш.

ЧУРУКТА: рейсче үнер машинага көрүлдени чорудуп турары.

Ш. АЛИМОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаы.

УКРАИН ССР. Черкасск областың көдээ ажыл-агыйының ишчилери амгы беш чылда эът болгаш сүт бүдүрүлгезин дыка өстүрериниң талазы-биле эгелекчи саналдааш, сөглээн сөзүнге ёзулуг ээ болуп турар. Бо хүннерде безин элээн хөй ажыл-агыйларның операторлары шарыларның хонукта немелде деңзизин 1100—1200 грамм чедирип турар. Машина-биле саалдага саанчыларның бедик көргүзүү амгы үеде норма-биле дөмей апарган.

Бо чылдың беш айларында областың мал ажылдыглары күрүнеге эът, сүт садар талазы-биле планны эрткен чылдыындан оранчок ажырган. Тодаргайлаарга, эътти 600, сүттү 22,6 муң тонна хөйнү саткан.

Оларның чедиишкининиң үндезини — мал ажаарының дээшилгелиг технологиязын ажыглап билири, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң бүгү участоктарын комплекстиг механизастааны болгаш чем баазазын быжыктырганы болур.

Машина-биле саалдага Золотоношск районнуң «Большевик» колхозунуң мастери В. Н. Левчиктиң чедиишкинин областан дашкаар безин билдингир. Бо чылын ол бир инектен-не 6000 кг сүт саап алыр план алгаш, ону күүседиириниң бүзүрелин алган. Күш-ажылчы арын-нүүрү-биле ол Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты чаалап алган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, УССР-ниң Дээди Совединиң депутады.

ЧУРУКТА: В. Н. Левчик уруунуң уруу Люда-биле.

К. ТАРУСОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникаы.

РОССИЯНЫҢ ЧЕМГЕРИЛГЕ ШӨЛҮ

Мал чемин бүдүрерин специализастаарының ужур-дузазы бөгүн кымга-даа билдингир апарган. Дүжүттүг тарып өстүрериндеп эгелээш, мал чемин кышка белеткеп шыгжаксыже чедир бүгү ажылдарны кылыр ужурлуг отрядтар, бригадалар болгаш бүдүн-бүдүн комплекстер ам хөй-хөй колхозтарда болгаш совхозтарда ажылдап турар. Ол ышкаш ажыл-агыйлар аразының комбикормнар болгаш мал чеминге немелде кылып үндүрер талазы-биле бүдүрүлгелерин тудуп турар. Мал чемнерин бүдүрүп үндүрериңге ол бүгү адыр аайы-биле, индустриалдыг хевирни киирип турар.

— Ол бүгү чедиишкин бар-даа болза, четпестеривистиң болгаш чедир кылдынмаан ажылдарывыстың дугайын уттупас ужурлуг бис — деп, СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң мал чемнериниң, шыналарның болгаш одарларның талазы-биле Кол эргелел начальниги В. Агафонов чугаалаан.— Мал чеминиң чедишпес чоруу малдың продуктулуг чоруун бедидеринге амга чедир шаптыктап турар чылдагааннарның бирээзи болуп артпышаан. Шынары багай кылдыр белеткеттинген мал чеми малды чогуур негелдеге чедир чемгерериңге таарышпайн турар.

— Мал чемнерин бүдүрүп үндүрериниң талазы-биле соңгаарлаттынмас сорулгаларны канчаар шиитпирлеп турарыл?

— Россияның областарының, крайларының болгаш автономнуг республикаларының мал чеми бүдүрер баазазын улам сайзырадырының талазы-биле комплекстиг программаны ажылдап кылыры бо чылын дооступ. Бо беш чылда сигенни, сенажты болгаш силосту белеткеп кылыры ол комплекстиг программалар ёзугаар ортумаа-биле чылда 34 хуу өзер. Хөй чылдыг сигеннер тараан шөлдериниң хемчээлин колхозтар болгаш совхозтар улгаттырар апаар. Ынчангаш бобы культураларын тарыыры болгаш ооң иштинде люцернаны тарып өстүрери улам көвүдээр. Оон сиген кезер шөлдери 2,6 миллиондан 3,7 миллион гектар чедер. Мал чеминге херегээр белокту көвүдедириниң талазы-биле айтырыгны шиитпирлээри-биле бочак-тарааның, виканың, клеверниң, сояның болгаш рапстың тарылга шөлдерин улгаттырарын планнаан.

Малды чем-биле хандырарының кол курлавырларының бирээзи — мал чемнери культураларын катап тарыыры болур. Ол чорук тарылга шөлдериниң ажыглалын улам экижидер. 1985 чылга чедир ооң шөлүн 2,5 миллион гектар чедирери көрдүнген.

Салдынган сорулгаларны күүседиринге кол чүүл — дүжүткүр чоруктуг бедидери болур. Чемишчидилгелерин чон ажыглап, суггаттыг болгаш кургаткан черлерге мал чем культураларының тарылга шөлдерин улам улгаттырганындан, мурнакчы агротехниканы калбаа-биле ажыглааныындан, ажаалданың дүүсээзин кызырганындан болгаш оон чидиририн болдурбазындан гектардан бо беш чылда дүжүт ажаап алырын 1,3—1,6 катап өстүрери көрдүнген.

— Мал чемнерин бүдүрериниң кол курлавырларының бирээзи — шыналарның одарбелчиириниң талазы-биле ажылдарны чорудары. чайгаар үнген сигеннерни хөйнү кезип белеткээри болгай...

— Россия Федерациязында амгы үеде — бүдүн чартык миллион культурлуг одарлар бар, оларның миллион чыгызы — суггаттыг. Үш-дөрт муң килограмм сүт бээр инектер ындыг кылымал шыналарның одарларынга концентраттар-биле немелде чемгерилге чокка чай дургузунда бүрүнү-биле хандыртынып болурун дуржулга көргүскен.

Россияның ажыл-агыйларында чайгаар үнген сигенниг ховулар болгаш одарлар 83 миллион гектар ажыг девискээрде чаттылган. Оон үжен беш миллион гектар хирези мелиорация талазы-биле чаартылгаларны негеп турар. Улуг-улуг шөлдерни чадаң ыяштардан болгаш оон-даа өске чүүлдерден арыглап аштаары негеттинип турар. Ол черлерге мал чемнери хөйнү тарып өстүрер дизе, улуг болгаш кызымак ажылды аңаа чорудары чугула.

— Мал чемин тарып өстүрериниң дээштиг технологиязын ажыглап турарының дугайында чүнү чугаалап болур силер?

— Ол ажыл дээрге, эң чугулаларының бирээзи болгай. Ылангыя Москва, Ленинград, Ростов областарының, Краснодар болгаш Ставрополь крайларының хөй-хөй ажыл-агыйлары сигенни салгыннадып кургадырының аргазын калбаа-биле ажыглап турарлар. Оон түңнелинде, амданныг чем чидириг чокка шыгжаттынар болгаш оон чемгир шынарлары үр үеде кадагалаттынар.

Ол адырны улам ыңай интенсификастаарының кол угланыышкыны — витаминниг сиген далганы ышкаш ындыг чемнерни белеткээри болур. Кескен сигенни кургадыры дээрге-ле, эки шынарлыг мал чемин белеткеп алыры-дыр. Ол — гектардан чем единицазының чылдазын колдуунда-ла ийи катап улгаттырар.

Ю. ГОВОРУХИН.

Москва.

ДУРЖУЛГАЛЫГ МАСТЕР

Аныяк уруг Татьяна сески классты чедиишкинниг дооскаш шеверлекчиниң чымыштыг болгаш хүндүткелдиг ижинге күш-ажылчы амыдыралын бараалгадырын шиитпирлеп алган. Школачы чылдарда төрүттүнген күштүг күзел найысылалдың № 4 профессионал-техниктиг училищезинге ону эккелген. Каш минуталар эрткениниң соонда, училищеге өөренирин күзээннер-биле ажык чугаа кылыр комиссия кежигүннериниң айтырыгларынга арай дидим эвес-даа болза, тода харыыны ол берип турган.

Соругдаан күзел бүткен — аныяк уруг училищениң сургуулу апарган. Эш-өөрү-биле эп-найыралдыг, өөредилгеге кызымак Татьяна профессионал-техниктиг училищени төгүн эки дооскаш, Улан-Удэ хоорайның индустриалдыг педагогика техникумунга уламчылап өөрени берген. Ук техникумну чедиишкинниг дооскаш, тускай мергежилди чедип алырынче дүлгүүрүү берген төрээн училищезинге келгеш мастер бооп 1973 чылдан эгелеп ажылдап эгелээн.

Т. В. Сагалакова төрээн училищезинге техникумга шиңгээдип алган билиин аныяктарга харам чокка дамчыдып берип турар. Сургуул чылдарда чедип алган билиин өөреникчилерге билиндиреринге баштайгы үеде бергедээшкиннерге бо-ла таварыжы бээр турган. Ынчалза-даа ол аңаа ундаравайн, хоочун башкылардан арга-сүмени айтырып ап, теоретиктиг билиин практика-биле сырый холбап, мергежилиниң чажыттарын шудургу шиңгээдип келгениниң соонда ол ажылынга элээн шуудай берген.

Теория-биле элээн чепсегленген-даа болзумза, практиктиг билиим дыка кызыы турган. Ынчангаш сургуулдарга тайылбырлап көргүскен чүүлүмнү олар кошкак билип ап турган. Бистиң училищениң дуржулгалыг башкыларының ачы-дузазы-биле башкылаашкынның чажыттарынга чоорту өөрени берген мен дээрзин Татьяна Васильевна ажыт-чажыт чокка чугаалап орду.

Чылдар эрткен. Оон-биле кады Т. В. Сагалакованың билиг-мергежили бедип, арга-дуржулгазы байлакшаан. № 4 ПТУ-нуң дуржулгалыг мастерлериниң бирээзи апарган. Хөй чылдарның дургузунда чыып алган билиин аныяк салгалга дамчыдып берип, шеверлекчиниң мергежилинге оларны өөредип, чаңчыктырып келген. Хоочун мастер эш-өөрү-биле, сургуулдары-биле эп-найыралдыг болгаш бичии сеткилдиг, дузаргак кижилерниң бирээзи.

Мастер Татьяна Васильевнаның удуртуп келген бөлүү училищениң сургуулдарының ортузунда чарышка шаңналдыг черни чаңгыс эвес удаа чаалап ап келген. Оон удурткан № 9 бөлүү эрткен өөредилге чылын база чедиишкинниг дооскан. Мурнакчы бөлүк училищениң сургуулдарының аразында «Эң эки бөлүк» дээш чарлаттынган социалистиг чарышка бирги черни ээлээн. Оларның эң тергииннери — бир кижи Кара Далайже, үш кижи Болгарияже дыштанылы-биле чорупкан, а алды кижи Киев хоорайже аъттанышканнар.

Чайгы дыштанылга төнерге, хоочун мастерниң өөреникчилери төрээн училищезинге чыглып келгеш, сөөлгү, үшкү курска өөредилгезин уламчылаарлар. Оларның мастери Т. В. Сагалакова өөлчетлиг шөлээзин ийи уруглары-биле кады эрттирбишаан, тускай литератураның дузазы-биле билиг-мергежилин улам байлакшыдып турар.

Х. ОНДАР.

Кызыл хоорай.

ҮЕНИҢ ӨҢНЕРИ-БИЛЕ

— Кандыг амыр хойлар бөөр бо, ийи кодан чергележипкен, оъттап чоруур, каттыжа-даа бербес чүве-дир але, бирээзи өрү шенекте залдың бе? — деп, ээрлиг аъдын баглаашка баглааш, өг чанында турган бистерже чиик-кашпагайы-биле кылаштап кел чораан шээйбек арынныг, чиңгежек сынныг кижиге уткужуп барып айтырган:

— Экии, Анай Балдановна! — деп мендилештивис.

— Экии! Экии! Кыжын бир чорунарда чаш хурагаларывыс бо ышкажыл. Ам удавас бир кадарчыга хүлээдип бээр бис — деп мээң баштайгы айтырыымга харыылаай-дыр.

Хавак баарын дургаар Тестиң эриктеринде хөлчүктерде ак баштыг алдын-сарыг ангырлар болгаш узун буттуг, калчан, кара баштыг, көк-көк дурналар көстүп чорлар.

Аалдың артында хавакта шыва оъттап чоруур хойларны көөрге, төнкен суузун чинчилер чүглүп бадып турган-дыг-даа. Үстүү хавак кырында бичии бодаганнарын эдертипкен хоор сарыг болгаш ак тевелер мөгеннери кожайтылай бергилээн шөлээн кылаштажып чорлар. Оларның аразында өрүнден онзагай бедик ак бура турлуг чоргаары ыракта-на илдеп базып чор. Өг чанында бызаалар, шынаада инектер. Улуг кажаа. Өдек кыдыында кижи дүрүлүг хөөтку-даа бар.

Малчынның өө улуг болгаш арыг-силиг. Дөрде үгүлээлиг кызыл-шокар тыва аптаралар, улуг эвес столда номнар, солуннар болгаш транзисторлуг радиоприёмник — амгы үениң малчын бүрүзүнүң эдилели. Өгүң ийи талазында орүннар, илиг-демирден доогандыр сарыг дозулуг шаладыг. Өгүң иштики талазын шокар пөс-биле бүрүп шыгкан. Шак-ла ындыг өглерге бистиң малчыннарывыс шагның эргилдезиниң өңнери-биле чурттап, мал азырап, ону өстүрери дээш дүн-хүн чокка бүгү күжүн, сагыш-сеткилин салып чоруурлар.

Кижиги Анай Балдановнаның тиңге салааларыг холун мендилежип тургаш тударга, ооң чылыг-чымчаа-биле кады амыдыралдың хүн бүрү ижинге дадыкканы-даа кижиге илдегедиң өөрүшкүзү-даа дамчып келир. Дагдыг черниң чечек, сигенниң ажызымаар чаагай чыды ол холчугашта сиңе берген. Бо бичии холчугаштар-биле чээрби ажыг чылдарның иштинде үзүктел чокка баштай инек саап, ооң соонда хой малдап, күрүнениң планныг даалгазын күүседип, чонга бараан болуп келген-дир деп чүвени бодай бээр. Шынап-ла Анай Балдановна Севилбаа амыр эвес мал ажылындан чаңгыс-даа чыл чарылбайн чораан-даа төс уругну (улуу 21 харлыг, эң бичези 7 харлыг) азырап кижизиткенин, ооң хөй-ниитиниң херээнге кайы хире бердингенин, хамааты хүлээлгезин ыдыктыы-биле күүседип чорууурун ордеи шаңнаддар бадыткап турар.

— 1964 чылда кадарчы малчыннар чедишпейн турган. Ынчан үш уруглуг турган бис, улуу үш харлыг, бичези сес айлыг. Ынчан биске хураганнар узун берген, хүлээп алган бис. Оон-биле кады мунар аът, эдилээр теве быжытлап кааннар. Өгге кирип алгаш, ажылдап эгеледивис...

Аныяк малчыннарның эрес-кежээзин болгаш хөй-ниитиниң ажылынга идепкейлиг чонун көргеш, берге хүлээлгени оларга дааскан. Байыр-оол Чорбаевич Севилбааны ында хойжу бригаданың бригадиринге депшиткеш, Анай Балдановнага төрүүр бир кодан хойну хүлээткен. 1965 чылдың кыжы берге кыш болган. Ынчан Анай барыын-ла часкаан хой кадарып, хураганнарны чидириг чокка ажаан алган. Кадайының ында малды ажаап өстүрүптерин, харлыг, соок кышты амыр-дыш чок ажылгыр шыдамы-биле эрте бээрин Байыр-оол билир болгаш бүзүрээн. Ооң сеткил-түрээн күжүр ынак ажының шынчы турушту, ажыл дээнде салдынмазы чоргаарадып чоруур. Малчын бүрүзү ындыг болур ужурлуг. Шагның кандыг-даа үелеринде даңгаар эртен Байыр-оол Чорбаевич сууржа ийикпе, кожазы малчын коданнарже бир-ле чугула ажыл-биле бар чоруур. Ооң бригадирлеп келген үезинде берге-ле чылдар болгулаан. Улуг хар, соок кыш, кандаашкынныг, чаъс чок, изиг чай дээш — чүү турбаан...

Анай Балдановна бодунуң ажыл-ижиниң дугайында кыска чугаазын төндүргелекте даштын чиик машина дагжап келди. Кирип келзе-ле Байыр-оол Чорбаевич болду. Дөрге баргаш, баскактаныл олурупалгаш, бригадазында хойжуларның дугайында чугаалап олурду.

— Бистиң бригадада 13 кодан бар, оон-биле кады бир кодан укгаалыг өшкү — 600 ажыг баш, бир кодан теве 200 ажыг баш, оларны база бисте быжыглаан чүве. Бо эрткен кышты эки эрттивис. Эки малчыннар бар. Мира Чамзын-оол, Седип Даш-оол, Спартак Сидоо, Көк-оол Седип... Бо Анай Балдановна база оларга хамаарыжыр кижи-дир ийин — дээш, кадайынче көрүндү.

Бо чылын Анай Балдановна төрүүр 309 хойдан 329 хураганны бүрүн камгалап алган. Оңгу беш чылда ооң ортумак көргүзүү — төрүүр чүс баш хойга онааштыр 102 хураган. Беш чылдың иштинде (оон мурнунда-даа чылдарда) чыл бүрүде төрүүр чүс баштан чүс ажыг хураганнарны ап келген.

— Уругларыңардан школада каш кижи өөренип турарыл? — деп айтырганымда, кажан мен Бай-Даг школазынга башкылап турумда, Севилбаа Байыр-оол дээр эрес-шоваа, кырлаң хаайлыг, кара баштыг оолдун өөренип турганын сактып олурдум.

— Алды кижи өөренип турар ийин. Оларның өөредилгези багай эвес. Оларны өөредип алыр дээш сагыш-сеткилдиң бир чамдыызы ында турар. Шуптувус чедип келгенивисте өг сыңмас болган бис.

— Ажыл-херээңер-даа чедиишкинниг, уруг-дарыыңар-даа өзүп көвүдеп чоруур болган — аксыңар кежиин-дир. Бир кол чүве уруг-дарыгны школага өөредири-биле черлелештир күш-ажылга, мөөлүг ажы-чаңга боттарынар ышкаш кижизидери болдур ийин — деп кагдым.

— Оңгу классты дооскан соонда бо өскен төрээн черимде чонун амыдырал, ажыл-херээ-биле өөредилгемин уламчылап чоруур мындыг мен ийин. Сорулга-даа улуг, кылыр чүве кызыгаар чок...

Чай дээрге малчын кижиге кышка белеткелдиң үези. Баштай-ла кыштаг септээшкини, өдек белери, кажаа кургадыышкыны. Ону дооскаш чазагдан көжер, чадаган кажаага малды, ылангыя хураганнарны өөредири, черге оъткарарынга чаңчыктырары. Ынчаар быжыктырып алгаш чайлагга көжүшкүннүн бирги кожуун кылыр. Малчыннар онаашкан чайлагларынга хонулаптар. Хөй кыргылдазы-даа эгелээр. Ынчан Анай кыргылда төвүнче хойларын сүрүп эккээр. Хөй бүрүзүн кичээнгейлиг кыргыдар. Черге салган тоглапчы дүрген дук бүрүзүн чыып алыр. Чамдык кыргыкчылар мурнун быглаашкаш хойнун кежин бе... оя кезиптер, ол база конучут, ону хайгааран көөр, ан... тып апаар. Бестиве берген болза, эм-биле чаггаш, ол хойну демдеглей көрүп алыр. Күртүп болур. Кыргыткан хойларны мал эмчизиниң удуртулгазы-биле чуур, ол база аңаа чүве эвес, харыысалгалыг ажыл. Хир, саргыындан адырлып алган хойну ам чайлагладып семиртир апаар.

Чай дургузунда Севилбаалар, ооң бригадазы оъттуг, суглуг черлерже каш-даа катап көжерлер. Ээлмер ээзинче үве бээрлер. Чаа хонашка келген соонда чылдың кандыг-даа үези болза, ындазында сагышка амыранчыг, экийи ааржок болур. Байыр-оол өөренген чаңчылы-биле даң хаяазында-ла ажылында барган турар. Анай база-ла инектерин сагган, аъш-чемин кылган, хойларын аралап көрген, эртенги одарже оларны үндүрген турар. Улгадып келген уруглары оларны эртежилер. Олар база-ла онаашкан ажылын кыла бээрлер. Кежээ-ле өг-бүле.

— Бо-ла мал ажылынга кандыг-даа бергелерге таваржып болур чүве боор але, Анай? — деп, биле-тура-ла мелегейзимээр айтырыг салдым.

— Таварышкылаар. Баш мунгаш апаргылаар, сагыш чардыгар, четтикпейн баар чүвелер тургулаар. 1967 чылда Чиңге-Адыр деп чайлагга хой кадарып үне бердим. Байыр-оол база-ла сууржа хуралдан чоруй барган. Өгге дөрт бичии уруглар арткан чүве болгай. Хенертен-не даг артындан улуг-улуг тевелер дег кара булуттар харап келген. Удатпаан чок дээрни бүргей алы берген. Хат-чаъс-даа эгелээн. Кедергей-ле суггур чаашкын, ийик куду сут дээрге шаалаар, борбак даштар безин чуглуп чыдар. Дээрни чара шаапкан чүве дег кылаш-ла дээр, бир даг бажы бир даг бажынга кыжыл от-биле тутчу бээр. Оон соонда диңмирээшкин чыжырт-ла дээр. Бут адаанда чер безин сирлеш кынныр. Хойлар ыңай чер диле ийи тарай маңнажыпкан. Оларның бажын доозуп бут билинместеп халып тур мен. Оларны арай боорда доозуп ооржуктуруп тур мен. Арга-эзимниң ыыт-шимээни, долгандыр сугнуң шаалааарынга кулак уюк, чүрек чыырлыр, ыйыга чымыраар. Уругларым дээш бүгү-ле сагыжым аалда. Хөй малды каатпаа эвес, шыдажыр апаар. Чаъс бичии-ле намдай бээр аразында аалче чоорупкан мен...

Кыштың соогунда кандыг чүвеге таварышпас дээр. Бир кыжын чаңгыс-ла дүне шуурган хат соонда кажаалар ижиин безин дүй хөртүктеп каапкан. Байыр-оол кожавыс аалче чорааш, дорай-на ээп келди. Оруктар дуглалган, чорүп чадаш каан. Суурдан трактор келгеш, оруктарын дааба-биле изеп үндүрген. Мал чеми төнүп калгай. Шиви будуу эккеп тургаш, камык малдың тынын ап, арай боорда камгалап алган бис. Ынчаарда бүгү чон кымыскаяк дег-ле ажылдап турган. Ынчан хураган бажын база менди чыл ажырган мен. Чүгү кылбаан дээр силер... Оон соонда-ла чыл бүрүде бистиң бригаданың хойжулары бир дем-биле сиген белеткээр апарган бис. Чыл бүрүде 10 тонна сиген кезер. Ону чыраалар аразындан, кезип-ле болгу дег черлерден боктаныр апаар. Ооң соонда кыштагга сөөртүп алыр. Ажылды черле соңгаарлаткан херек чок. Изин-биле тудкаш, ужунга үндүргени-ле эки-дир ийин — деп түңнеп чугаалааш, Анай Балдановна дашкаар үнүп хойларынче чорупту.

СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары Аваа Чижитович Монгуш. Бай-Дагда «Чаа орук» совхозтуң хойжузу Анай Севилбааның дугайын мынчаар чугаалай-дыр:

— Анай Севилбаа дээрге, шынап-ла бүгү өг-бүлези-биле мал ажылын сайзырадырынга бүрүн бердингеннерниң бирээзи-дир. Кандыг-даа берге чылдар турза чок, хөй чылдарда доктаамал чедиишкиннерлиг болуп келген. Хөй-ниитиниң ажылынга база кызымаккай, көдээ Советтиң депутадынга үш чылыш улаштыр соңгуткан, амгы үеде район Советиниң депутады. Бригаданың хуралынга малчын бүрүзү онза чылдагаанна чок болза, беш чылдың төнчүзүнге чедир ажылдаар, өскээр үнүп чорууруп болдурбас деп санал үндүрген. Ону малчыннар деткээн. Малчын кижи бүрүзү ажылынга ындыг харыысалгалыг болур ужурлуг.

А. АРАПЧОР.

«Шынга» харыы

ЧААГАЙЖЫДЫЛГАНЫ ЭКИЖИДЕР ДЭЭШ

Бо чылдың май 17-де үнген № 118 «Шын» солунга «Кичээнгейге алыр» деп эге-биле шүгүмчүлээдиг материал парлаттынган. Анаа Өвүр районда «Кызыл тук» совхозтуң төвү Кызыл-Тей суурнуң чаагайжыдылгазында бар чамдык четпестерни шүгүмчүлээн турган.

Материалдың автору суурнуң ниити чаагайжыдылгазында четпестерни айтып, чурттаалга бажыңнарының девискээринде арыг-шевергиниң, санитарлыг байдалдың багайын, кудумчуларда үрелген, бузук штакетниктерниң ындамында чыткылаарын шүгүмчүлээн. Оон-биле кады автор тарымал үнүштерниң ажаалда-суггарылгазының багайын айыткан.

Солунга парлаттынган шүгүмчүлелге харыызы Саглы көдээ Советиниң күүскомунуң даргазы А. С. Бадыргы редакцияже чорудкан. Суурнуң кол кудумчузунда эргин, үрелген штакетниктерни чаартыр хемчеглер алдынып эгелээн. Тарымал үнүштерниң ажаалда-суггарылгазын экижидери-биле кудумчу аайы-биле суг сөөртүр машиналарны быжыглаан дээрзин харыызында айыткан.

БИСТИН ЧУРТУВУСТА

ССРЭ

ЭЭЛЧЕГДЕ БЕШ ЧҮС ГА

ТАЛДЫ-КУРГАН. Терентьевтерниң өг-бүлезиниң ажаалда эгелээшкен бээр бастырган тараазы бүдүн элеватор суурганын чык дола берип болур. Кур черниң «Карачок» совхозунуң эң эки звенозунуң беш комбайнери чүгле чаңгыс ээлчегде чүс гектар шөлдүң тараазын ажаап турар.

50 муң центнер тарааны бастырар, ийи ажыг сезонда кылыр нормаларны күүседир деп звенонуң алган хүлээлгезин чүък машиналарының чолаачылары деткээннер.

Областа тараа ажаалдазында үш чүс өг-бүле экипажтары болгаш звенолары ажылдап турар. Олар күш-ажылдың бедик бүдүрүкчүлүүн чедип ап, хөй-хөй ажыл-агыйларда өске коллективтерге үлегер-чижек болу бергеннер.

ЧАА ХАЙНАК

ХАРЬКОВ. Украинаның В. Юрьев аттыг үнүш ажылының селекцияның болгаш генетиканың эртем-шинчилел институдунуң профессору А. Шульдинниң хайнакташтырып тургаш, өстүрүп үндүргени чаа тараазы, специалистерниң санап турары-биле алырга, гектардан 50 центнер чедир дүжүттүг бээр. Ол культураның янзы-бүрү сорттарын чуртта бо чылын ийи муң гектар шөлде тараан.

ПРИМОРЬЕНИҢ КАРТОФЕЛИ

ВЛАДИВОСТОК. Эрте быжар картофельди Приморьениң чер ажылдыглары ажаап кирипкен. Картофель сөөртүлгезин «Шөлден—магазинче» деп маршрут-биле боттандырып турар. Картофели ажаап алдынган шөлде кырлыгкараны чажып эгелээн.

СВЕКЛА БЫШПААЛАКТА

КИШИНЕВ. Молдавияның чигир заводтары чимистерни болгаш ногааларны болбаазырадып эгелээн. Түсекайжыттынган цехтер тургускан ук адырның үш улуг бүдүрүлгелеринде консервалаан ногаан горошекти болгаш кабачкилерни, компоттарны болгаш вишнядан кылган хандыларны бүдүрүп үндүрүп турар. Бо чылын чигирден 45 миллион лааза консервалар белеткеттиннер.

БАМ-ГА ЭНЕРГИЯ

УЛАН-УДЭ. БАМ-ның 90 километр узун дурттуг Муякан-Таксимо участогунга чагылар тургузары доозулган. «Востоксибэлектросетьстрой» трестиң коллективи Тудугжу хүнүнде суурундактар шээр тепкииштерни тургузарын доозар деп хүлээнгенер, ол суурундактарны дамчыштыр Усть-Илим ГЭС-тиң энергиязы чазаглыг оруктан ээлалааш сууржe дамчыыр.

ДЕЛГЕМ ЭКРАННЫГ ЗАЛДАР

ВИДНОЕ (Москва область). Ленинград районнуң кедээ чурттакчылары экранга фильмнер үнүп эгелээр хүн кино көөр дээш райөнче чорбастар. Чаа кинолар көргүзүглери хоорайга болгаш кедээге хары удаа эгелээр. Колхозтарның болгаш совхозтарның бүгү төп кодааннарында, районнуң чурттакчылыг улуг суурларында делгем экранныг залдар бар.

АЛЕУТТАРЖЕ ЭКСПЕДИЦИЯ

ПЕТРОПАВЛОВСК-КАМЧАТСКИЙ. Командор ортулуктарда чурттап турар алеуттарның культуразын болгаш амыдыралын өөренип көөрү — Ленинградтың эртемденнериниң ында эгелээн экспедициязының сорулгазы ол. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының этнография институдунуң специалистери Сарано хөлдүң эриинде ажылдап эгелээннер, ында алеуттарның эрте бурун суурларының бирээзи туруп турар. Шинчилелдерниң түңнелдери Евразияның болгаш Американың чурттакчы чонунуң сөөлгү чүкте этниктиг бөлүктериниң тывылганының база хөгжүлдезиниң нийти чүүлдерин тодарадыр арганы бээр.

СЭТА-ның корреспондентилериниң дыңнадыгларындан.

Бо чыл — ЭДЧ-ниң комплекстиг программазын боттандырып келгениниң он чылы

ДЕМНИГ АЖЫЛ-ИШТИҢ ЧАА ҮЕЗИ

БКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, БУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, БУР-нуң ЭДЧ-де доктаамал төлээлекчизи эш Андрей ЛУКАНОВТУҢ ЭДЧ-ниң Софияга болган сессиязының XXXV хуралынга ПМА-ның тускай корреспондентилери А. Драбкин биле П. Шинкаренко оларның айтырыгларынга харыылааны.

Айтырыг. С[illegible] болгаш ЭДЧ-ниң өске-даа кежигүннери күрүнелер-биле экономиктиг дем каттыштырылгазы Силерниң чуртуңарга кандыг ужур-дузалыг болуп турарыл? Ол дем каттыштырылгазының онзагай чүүлдери кандыг-кандыг болуп турарыл?

Харыы. ССРЭ-биле болгаш акы-дунма өске-даа чурттар-биле экономиктиг дем каттыштырылгазы онзагай, харын-даа амыдыралчы ужур-дузалыг деп чугаалаар мен.

Болгария — улуг эвес чурт, оон бойдус курлавырлары бистиң өзүп олурар херегледеривисти хандырып шыдавайн турар. Улуг хемчээлдиг, ажыктыг бүдүрүлге тургузар дээрге, иштики рыногувус база кызыы. Бистиң экономикавыстың моон соңгааргы хөгжүлдезин бистер улус ажыл-агыйын даштыкыдан алдынган дериглер-биле, чиг-эт-биле болгаш энергия-биле четче хандырып тургаш, ол ышкаш бистиң продукциявыстың хөй кезиин магадылалдыы-биле саарып-сайгаалып тургаш чедип ап болур бис.

Бо нийти чугаалаттынган сорулгаларның шиитпирлээшкини ССРЭ-биле болгаш ЭДЧ кежигүннери өске-даа чурттар-биле дем каттыштырылгазының ачызында болдунар, бистиң бараан саарылгавыстың 75 хуузу ынаа хамааржыр. Совет Эвилелиниң демнежилгези-биле туттунган бүдүрүлгелер республикада бүдүртүнүп турар кара болгаш өңнүг металлдың 90 хуузун берип турар. ССРЭ-ниң беримчезиниң күсели-биле бистер даштыкыдан кирип турар нефтивистиң болгаш бойдус газының, хөмүр-даштың, тудуг ыяжының болгаш дилиг материалдарының, демир рудазының болгаш өске-даа чиг-эттерниң 95 хуузун дуглап турар бис. БУР-нуң машина парыгының 85 хуузу совет автомобильдер, тракторлар, комбайннар болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа техниказы болуп турар.

Бодувустуң ээлчээвисте бистер үлетпүрүвүстүң болгаш кедээ ажыл-агыйывыстың продукциязының кол кезээн ЭДЧ-ниң рыногунче үндүрүп турар бис. Чижээлээрге, бистиң машиналарывыстың болгаш дериглеривистиң дашкаар үндүрүлгезиниң 59 хуузу ССРЭ-же барып турар, оларның аразында электрониканың болгаш электри дериглериниң 68 хуузу; дааранан кылыгларның 85 хуузу, трикотаж кылыгларның 92 хуузу, чимистерниң болгаш ногааларның, вино-арагаларның, таакының кол кезээ кирип турар. Социалистиг рынок бүдүрүлгени элээн шырак хемчээлдиг кылдыр тургузар арганы биске берип турар.

ССРЭ-биле болгаш ЭДЧ-ниң кежигүннери өске-даа чурттар-биле экономиктиг дем каттыштырылгазының ужур-дузазы чүгле даштыкы садыг-биле кызыгаарланмас. Экономиктиг каттыжышкынның аңгы-аңгы хевирлери, чижээ, кады планнаары, бүдүрүлгени специализастаары болгаш кооперастаары, эртем-техниканың демнежилгези, каттышкан экономиктиг организацияларны тургузары, бистиң экономикавыстың материал-техниктиг баазазын хөгжүдеринге болгаш оон ажыктыын бедидеринге улуг идиг болуп турар. Бүдүрүлге адырынга күш-ажыл хуваалдазының күсели-биле солчулгазы улам ыяк калбартырынга, бот-бодунуң экономиктиг тургузуун дүүштүреринге болгаш бот-бодунга өмек болур экономиктиг комплекстерни чоорту тургузарынга таарымчалыг байдалдар оларның немээ-биле болуп турар.

Айтырыг. Он чыл бурунгаар Дем каттыштырылгазын улам ханылаадырының база сайзыраңгайжыдарының болгаш ЭДЧ кежигүннери чурттарның социалистиг экономиктиг каттыжышкынын хөгжүдериниң комплекстиг программазын хүлээп алган болгай. Силерниң бодап турарыңар-биле алырга, ол программа-документиниң боттандырып турарының дуржулгазы кандыг ужур-дузалыг болуп турарыл?

Харыы. Комплекстиг программаның боттанышкынының эрткен он чылдары Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң төөгүзүнде эң-не түңнелдиг чылдар деп дидими-биле үнелеп болур деп бодаар бис. Ол программага үндезилеп ЭДЧ-ге калбартынган ажыл-чорудулга чокка боттуг социализмниң иштики социалистиг экономиктиг хөгжүлдезинге болгаш бүгү делегейге-даа улуг-улуг чедиишкиннер болдунмас турган.

Амыдыралдың көргүскени-биле алырга, комплекстиг программа аажок улуг экономиктиг, идеологтуг болгаш политиктиг ужур-дузалыг документ болуп турар. Оон боттанышкыны акы-дунма күрүнелерниң дем каттыштырышкынын улам бедик деңнелче — ЭДЧ кежигүннери чурттарның ажыл-агый үүлезиниң бедик бүдүрүкчүлүүн болгаш ажыктыын бедидип турар социалистиг экономиктиг каттыжышкынының чаа үе-чадазынче көдүрген.

Болгария бодунуң экономиктиг аргаларының хире-чергези-биле комплекстиг программаны боттандырарынга эң-не идепкейлиг киржип турар. Акы-дунма өске чурттар-биле кады ол программада көрдүнген хемчеглерниң боттандырылгазын чедип ап, ЭДЧ-ниң бүгү органнарының болгаш делегейниң ажыл-агый организацияларының ажылынга киржип турар бис.

Кады ажылдажылганың тодаргай түңнелдеринге хамаарыштыр чүл дээрге, ЭДЧ кежигүннери чурттарның экономиказы кол-кол капиталистиг күрүнелерниң экономиказындан ийиден хөй катап дүрген темпилер-биле хөгжүп турганын, а бистиң республикавыс бодунуң экономиктиг күчү-шыдалын ийи катап улгаттырганын БКП ТК-ның Чингине секретары эш Тодор Живковтуң партияның XII съездизиниң идиринден «бистер он чылдар дургузунда ийиги Болгарияны тургускан бис» деп чеченчидир сеглээнин чугаалаарга-ла четчир.

Ол болза ССРЭ-биле болгаш ЭДЧ кежигүннери өске-даа чурттар-биле кады ажылдажылга турбаан болза болдунмас турган дээрзин онзалап чугаалаар бодадым.

Айтырыг. Силерниң чуртуңарның ССРЭ-биле комплекстиг программа ёзугаар кады ажылдажылгазының дугайында тодаргайы-биле чугаалап көрүңер.

Харыы. Болгарияның социалистиг оруктап хөгжүлдези ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш эртем-техниктиг дузалажылгазы-биле, хамыктың мурнунда Совет Эвилелиниң берип келген дериглер-биле болгаш технологиялар-биле сырый холбаалыг. Совет тускай эртемниглерниң киржилгези-биле бистиң чуртувуста амгы үениң материал-техниктиг баазазы тургустунган болгаш экономикада ажыктыг өскерилгелер боттандыртынган.

БУР чедиги беш чыл планының чедиишкиниг дооскан болгай. Ол болза бистиң чонувустуң, партияның удуртулгазы-биле бүгү күштерни болгаш курлавырларны мобилизастаанының түңнели. Ындыгда болза бистер Совет Эвилели-биле кады ажылдажылга чокка ол чедиишкиннерни чедип алдынган турарын бодап-даа шыдавас бис.

Сески беш чыл планының чылдарында бо акы-дунма чурт-биле бистиң экономиктиг харылзааларывыс БУР биле ССРЭ-ниң аразынга бүдүрүлге адырынга специализастаашкынның болгаш кооперастаашкынның кол схемазынга дүүштүр улам ханылаар болгаш хөгжүүр апаар. Бистиң күрүнелеривистиң аразынга бараан солчулгазы 1981—1985 чылдарда 40 миллиард рубль түңнүг болур, азы эрткен беш чыл-биле деңнээрге 38 хуу улгадыр. Бүдүрүлгениң, эртемниң болгаш техниканың адырынга специализастаашкын болгаш кооперастаашкын моон соңгаар-даа нептерээр, ажыл-агыйга демнежилгениң улам чаа хевирлери ажыглаттынар.

Каттыжышкын бистиң экономикавыска турум шынарны киирип, сайзыраңгай социалистиг ниитилелди чедиишкиниг тудуп тургузарының чугула фактору болуп турар. Маңаа холбаштыр демдеглеп каар чүве болза, бистиң ССРЭ-ден янзы-бүрү чиг-эттерни болгаш энергия чүүлдерин делегей рыноктарында өртектерден ораи чок чиик өртектер-биле садып ап турарывыс. Ол болза чиг-эт болгаш энергетика кризистериниң түңнелинде делегей экономиказында тыптып келген чаа байдалга бистиң чоорту чанчыгып алыр сорулгавысты чиигедип турар.

Айтырыг. Үр хуусаалыг улуг программаларның боттанып турарын Силер кандыг деп көрүп турар силер, база Силерниң бодап турарыңар-биле, сезен чылдарда ЭДЧ чурттарының кады ажылдажылгазы кандыг болурул?

Харыы. Кады ажылдажылганың үр хуусаалыг улуг программаларын боттандырар талазы-биле ажыл чедиишкиниг чоруп турар. Ол программаларга үндезилээш энергетиканың болгаш чиг-эт тывыжының, кедээ ажыл-агыйның болгаш дыш-чем үлетпүрүнүң, машина тудуушкунунуң, электрониканың, транспорттуң адырларынга нийти чугула сорулгалар бир дем-биле шиитпирлеттинип турар. Ол программаларны боттандырып тура, дузалажылганың тодаргай хемчээлдери тодарадыры-биле, бүдүрүлгениң болгаш эртем-техниканың чамдык айтырыгларын шиитпирлээри-биле ам-даа хөйнү кылыр апаар, ындыг-даа болза бистер оларны демниг күжениишкин-биле шиитпирлеп шыдаар бис.

Кады ажылдажылганың үр хуусаалыг улуг программаларын боттандырары специализастаашкынның болгаш кооперастаашкынның үр үелиг программаларын күүседири-биле сырый холбаалыг дээрзин үстүнде чугаалаттынганы-биле черлелештир демдеглеп каары чугула.

Социалистиг чурттарның коммунистиг болгаш ажылчын партияларының чоокта чаа болуп эрткен съездилериниң идап үндүрген сорулгаларын күүседиринге кады ажылдажылга болгаш каттыжышкын онза чугула рольдуг болур. Акы-дунма күрүнелерниң экономиказын улам интенсификастаарынга, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин дүрген болгаш ажыктыг шиңгээдиринге, ажыл-агыйның башкарылгазын сайзыраңгайжыдарынга олар идиг болур ужурлуг. ЭДЧ сессиязының XXXV хуралының шиитпирлери маңаа улуг ужур-дузалыг.

Дем каттыштырылга чурттарының демниг хөделиишкиннериниң сайзыраңгайжыырынга ЭДЧ күрүнелериниң аразынга экономиктиг кады ажылдажылга айтырыгларының талазы-биле бедик деңнелге ужуражылгалар чугула ужур-дузалыг дээрзинге бистер хайы бүзүрелдиг бис. Эш Леонид Ильич Брежневтиң СЭКП-ның XXVI съездизинге чугаалаан саналы болгар коммунистиг партияның XII съездизинден бурун деткимчени алган.

(ПМА).

Болгария. Казанлык шынаазында роза чечектеринден эң үнелиг бооп турар үс розазының дүжүдүнүң ажаалдазы эгелээн. Болгарияның роза чечек үзүнүң бир килограммының делегей рыногунда өртээ килограмм алдын үнезинге дең бооп турар. Роза чечээниң бүрүлеринде тозан ажыг бүдүмелдер бар, анаа аажок чаагай чытты кирип турар. Роза үзүн республика химия-фармацевтика үлетпүрүнге ажыглап, он-он даштыкы чурттарже, оон иштинде ССРЭ-же чорудуп турар.

ЧУРУКТА: үстүг роза чечек чыылдазы.
София пресс — СЭТА-ның фотозу.

ҮЕНИҢ ЧУГУЛА ДОКУМЕНТИЗИ

КАБУЛ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» хүлээп алган Кыйгырыы Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының болгаш Совет күрүнениң чорудуп турар тайбыңга ынак даштыкы политиктиг угланыышкынының илерели-дир деп, **Афганистанның Улус-демократтыг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Анахита Ратебзад** СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

Совет улустуң тайбыңче чүткүлү сиңниккен ол документ дайынзырактарны кыңчыктырбазынче, ядролуг халаптан кижи төрелгетенниң амы-тынын камгалап алырынче угланган деп, ол демдеглээн. Чер кырынга тайбыңны хандырар талазы-биле тодаргай базымнарны кылырынче делегейниң бүгү парламентилерин болгаш улустарын Совет Эвилели кыйгырган, ол дээрге Совет күрүнениң тайбыңга ынак ленинчи даштыкы политиказының чырыткылыг боттанышкыны-дыр.

Афганистан Демократтыг Республика, бистиң чуртувустуң чону ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын деткип, ону чүүлдүг деп көрүп турар деп, Анахита Ратебзад уламчылаан. Афганистан — тайбыңны болгаш дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырарының, улустарга аас-кежиин хандырарының талалакчызы, ол болза, делегей айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле тайбың чугаалажыышкыннар дээш, империализмниң, гегемонизмниң болгаш реакцияның дайынзырак чимээнчиишкиннеринге удур туржуп турар.

ЛОНДОН

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы чепсегленииишкинниң дужурер талазы-биле ёзулуг чугаалажыышкыннарга үндезин болур деп, **тайбыңның Британ ассамблеязының** Лондонда парлаттынган медеглелинде чугаалаан. Совет Эвилели кымга-даа кыжанмайн турар болгаш Чөөн азы Барыын чүктүң кандыг-бир күрүнелери-биле меселдежиишкинни күзевейн турар, ол ышкаш шериг талазы-биле артык улуг күштүг турарын чедип алырын бодавайн турар деп, ассамблея онзалап демдеглээн. Ол документиге холбаштыр. Британ ортулуктарда тайбың дээш шимчээшкинниң киржикчилери совет парламентарийлерниң кыйгырыынга боттуг харыыны англи чазактан чедип алырын оралдажыр ужурлуг деп, ол медеглелде онзалап демдеглээн.

Тайбыңга кыжаныышкын улам-на өзүп орарын барымдаалааш, Кыйгырыгны кончуг-ла чогуур үезинде кылган-дыр деп, медеглелде айыткан. НАТО талазы-биле болуунуң эвилелдичилеринге ыйыышкынын Каттышкан Штаттар күштелдирип, чалгыныг ракеталарны болгаш «першингтерни» оларның черинге сайгара тургузарын чедип алырын оралдашпышаан. Оон сөс-домаа-биле алырга, «кызыгаарлалдыг» ядролуг дайынны планнап турарын база АКШ чажырбайн турар.

КАНБЕРРА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» Кыйгырыын тайбыңның австрали талалакчылары деткип турар. Кижи төрелгетенниң салым-хуузу дээш совет улустуң дүвүреп сеткили ында илергейлеттинген-дир деп, **Тайбың, чавырлыышкын, чепсегленииишкинни дүжүрери болгаш хөгжүлде дээш австрали комитеттиң даргазы Эрни Ботсвейн** медеглээн. Совет Эвилелиниң боо-чепсекти эндере бүдүрерин болдурбас болгаш Чер кырынга тайбыңны камгалаарынче угланган тайбың саналдарын деткииринче, Австралияның чазаан комитет кыйгырган деп ол чугаалаан.

Тайбыңның, айыыл чок чоруктуң болгаш боо-чепсектиң кандыг-даа хевирлериң кызыгаарының бүгү-ле чугула айтырыгларын дугайты чугаалажыышкыннарны кайы-даа талага ажыктыг үндезинге чорударынга Совет күрүнениң белеңнинге байыр чедирип турар бис деп, Э. Ботсвейн чугаалаан. — Бүзүрежир чорукту доктаадып тургузарынче болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин шеглээринге таарышкан байдалдарны тургузарынче практиктиг орукту айтып турар ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыын деткиир чорукту ниитиниң санал-оналын мөөннеп тура австрали чазактан болгаш парламентиден чедип алырын боттарывыстың сорулгавыс кылдыр каруп турар бис.

САН-ХОСЕ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Кыйгырыы — бистиң үевистиң эң чугула документизи-дир. Боттуг бүдүштүг чугаалажыышкыннарже Совет Эвилелиниң ында кирген Кыйгырыы чаа дайын кыпсыкчыларының чыган турары айыылдыг халаптан делегейни камгалап алырынче угланган. **Коста-Риканың хөй-нийтичи болгаш политиктиг неску ажылдакчызы, сураглыг эртемден-эмчи, чурттуң президентизи албан дужаалга «Чаңгыс аай чөн» дээр чөөн үзелдиг партиялар эвилелдежилгезинден кандидат Родриго Гутьеррес** ол дугайын медеглээн.

Чугаалажыышкыннар «кандыг-даа баштайгы негелделер болгаш алдаларының оралдажыышкыннары чок, ак сеткилдиг, деӊ эргелиг» болур ужурлуг кылдыр Кыйгырыгда кирген ол чүүлдү Р. Гутьеррес онзалап айыткан.

(СЭТА).

Бөмбүрзектиң судалы

СЭТА-НЫҢ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ДЕМНИГ ХӨДЕЛИИШКИННЕР ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

БАГДАД. (СЭТА). Империализмге болгаш сионизмге удур демиселге Ирак-биле эп-сеткил каттыштырылгазының делегей конференциязы ажылын ында дооскан. Янзы-бүрү чурттарның политиктиг партияларын, хөй-нийти организацияларын болгаш шимчээшкиннерин төлээлээн 70 ажыг делегациялар, ол ышкаш политиктиг болгаш хөй-нийтичи чамдык ажылдакчылар ол конференцияга киришкен.

Израильдиң агрессчи, эжелекчи политиказын база америк империализм-биле болгаш Мурнуу Африканың расисчи ёзу-чуруму-биле ооң сырый харылзаалыын конференцияның киржикчилери түңнел медеглелинге шиитпирлиг буруу шапкан. Империализмге болгаш сионизмге удур, демократия болгаш депшилге дээш дем каткан демиселге араб бүгү депшилгелиг күштериниң болгаш өске-даа чурттарның хөделиишкиннериниң чаңгыс эвиниң эргежок чугулазының дугайын олар медеглеп, араб нефтини болгаш даштыкы банкыларда акша-хөреңги салыышкыннарын демиселдиң эрге-ажыктарынга таарыштыр ажыглаарынче кыйгырган.

Чарылдырынчы кэмп-дэвид дугуржулгаларын конференцияның киржикчилери хүлээп көрбээн болгаш президент Садаттың саттынынчы, хоралакчы политиказынга удур Египеттиң депшилгелиг күштериниң демиселин долу деткип турарының дугайын медеглээннер.

Бодунуң кара-чаңгыс дүрүм ёзугаар төлээлекчизи — Палестинаны хостаарының организациязының — удуртулгазы-биле бодунуң чарлып болбас дүрүм ёзугаар эргелерин боттандырар дээш чөптүг демиселди чорудуп турар Палестинаның араб улузу-биле эп-сеткил каттыштырылгазын олар илергейлээн. Ливанга удур Израильдиң агрессиязын болгаш Тель-Авивтиң чагырынчы бөлүктериниң ол чуртту чарылдырар дээш оралдажыышкыннарын документиде шиитпирлиг буруу шапкан.

Араб чурттарда болгаш чер бөмбүрзээниң өске-даа девискээрлеринде америк шеригниң турарын доп-дораан соксадырынче конференция кыйгырган. Иран-иран дайынны саат чок соксадырынче кыйгырыг база документиде киирген.

Ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыглаарының программазын боттандырып уламчылаарынга Иракның шиитпирлиг болуп турарынга конференцияның киржикчилери байыр чедирген. Тайбың хөгжүлдениң эрге-ажыктарынга таарыштыр ядролуг технологияның адырының хөгжүп орар чурттарга чугула ужур-дузалыын медеглелде демдеглээн.

Июнь 7-ни (Иракта ядролуг шинчилелдер төвүнче израиль халдаашкынының хүнүн) конференция араб улустар-биле болгаш хөгжүп орар өске-даа чурттарның улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының хүнү кылдыр чарлаан.

КИПР-БИЛЕ ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

Делегейниң депшилгелиг хөй-нийтизи Кипр-биле эп-сеткил каттыштырылгазының неделязын бо июль айның 15-тен 21-ге чедир демдеглеп турар.

Чеди чыл мурнунда, 1974 чылдың июль 15-те империалистиг бөлүктер болгаш барыын талакы чажыт шивишкин-албан черлери чазакка удур үймээнни ортулукка күткүп чидүрген, ол чорук башкаланчак грек болгаш турк районнарының тургустунарынга база Кипрге Турцияның шериглерин аппарып дүжүрериңге чедирген. Үймээнниң соодарый болган чепсектиг меселдежиишкиннерниң түңнелинде республиканың экономиказынга улуг каража таварышкан, дескеннер айтырыы, ол ышкаш чамдык чидиг политиктиг айтырыглар — хамыктың мурнунда Кипрниң шуут ийи хуваалырының кыжаныы тыптып келген. Кипрге хамаарыштыр хоралакчы планнарындан империализм ойталаар туржук, харын ортулуктуң стратегтиг чугула байдалын ажыглап алгаш, ону ол кавының чурттарынга удур агрессчи халдаашкыннарга тепкииш чер кылдыр хууллурарынче угланган күжениишкиннерин идепкейжиде бергени дараазындагы чылдарда байдалды улам нарыыдаткан. Бо талазы-биле ол ортулукта англи шериг баазаларынга чугула ынанышты салып келген, Иранның хаанынга удур ол чуртка болган революцияның соонда ол баазаларны Каттышкан Штаттар улам калбаа-биле ажыглап турар.

Империалистиг бөлүктер кипр айтырыгны кэмп-девидчи ёзу-биле НАТО киржикчилериниң ында-мында ужуражыышкыннарынга дуюкаа шиитпирлээрин күзей бергеннер. Ынчалза-даа чурттуң чазаа ол оралдажыышкыннарны хүлээвээн, Кипрниң демократтыг болгаш депшилгелиг күштери ындыг кызыдыышкыннарга шиитпирлиг ойтур шаавыышкынны берген. Кипр күрүнениң хамаарышпас чоруу, бүрүн бүдүн девискээрлиг турары, ону демократчылары дээш, ортулукта наточу баазаларны дүжүрери болгаш Кипрниң иштики херектеринге империалистиг холгаарлаашкыннарны шеглезин дээш демиселди чайгылыш чок чорудуп турар АКЭЛ — Кипрниң күш-ажылчы улузунуң депшилгелиг партиязы ол күштерниң мурнуу одуруунда турар. АКЭЛ болза, чаңгыс аай күрүнениң иштинге гректерниң болгаш турктарның (грек болгаш турк общиналарының) чообшулажыышкыны дээш кипр айтырыгның иштики талаларын КНО-нуң хайгааралы ёзугаар общиналар аразынга чугаалажыышкыннарның аргазы-биле шиитпирлээри дээш туржуп турар. Айтырыгның делегейге хамааржыр талаларын КНО-нуң эрге-хемчээлдеринге таарыштыр төлээлелгелиг конференцияга чугаалажыр дугайында совет саналды АКЭЛ — партия деткип турар.

АКЭЛ база оон-биле кады хөделип турар демократтыг профэвилелдери болгаш хөй-нийтиниң өске-даа массалыг организациялары Кипрде быжыг турушттуг. Чижээ, бо чылдың майда болган парламент соңгулдаларының түңнелдери ол дугайын херечилеп турар. Реакцияның күштеринге удур чидиг демиселдиң байдалында парламентиге тура чогуур 35 депутат олуттарының 12-зин ол алыр аргалыг болган.

Амгы үе-чадада Кипрниң демократтыг күштериниң сорулгаларының бирээзи чүл дээрге, реакция-биле эвилелдежип алгаш үүлгедип турар үймээнчилерни — «Зока-2» дээр террорисчи дерзии организацияның кежигүннерин күрүне аппаратындан үндүр хөөглээри болуп турар.

Г. КУВАЛДИН, СЭТА-ның корр.

Афганистанның Улус-демократтыг партиязы чаа ниитилелди тургузарының херээнче улус массаларны калбаа-биле хандыкшылдып турар. Аныяктарның демократтыг организациязының активчилери, артистер, хөгжүмчүлер составында кирген агитасчы отрядтар чер болганда ажылдап турар.

Агитотрядтардан пропагандистер АУДП-ның болгаш революстуг чазактың политиказын, Национал эл-чурт фронтузунуң алыс сорулгаларын болгаш ужур-дузазын тайылбырлап турар.

ЧУРУКТА: Бадахшан чөзунуң чурттакчылары агитотряд дайынчыларының эккелгени фото-чуруктар делгелгезин көрүп турлар.

Г. НАДЕЖДИННИҢ фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы.

Ак халаттыг кижилер

ДЕМИ УЛУГ

— Ортумак эртемниг эмчилерниң деми улуг. Оларның аразында мергежилиниң мастерлери апарган, коллективиниң хүндүткелин чедип алганнар бар. Чечена Ховалыгны манаа онзалап демдеглеп болур. Ол ажылдан озалдап, эрте чанып-даа көрбээн. Онаашкан ажылынга кызымак, кандыг-даа даалганы чажам дивес күүседир кижи — деп, хоорай поликлиниказында улуг сестра Биче Мыкаоловна Манчин оон ажылын сонуургаарымга мындыг үнелелди берип орду.

Ол ышкаш чылыг сөстерни поликлиниканың эргелекчилеринден-даа, коллектив кежигүннеринден-даа бо-ла дыңнап болур. Бодунуң аарыг кижилерге эвилеңи, ажылынга кызымаа-биле Чечена Бойдуевна чонунга чүгле өөрүшкүнү бараалгадып чоруур. Республиканың нязы-бүрү булуңнарындан эмчилеп келгеннерни өй-шагында эмчилеп чаңчыккан. Шак мындыг үре-түңнелдиг ажылы, кижилерге кичээңгейи ону коллективте мурнакчыларның одуруунче киирген.

Чечена Бойдуевна 1965 чылда Кызылдың медицина училищезин доосган. Ол өг-бүлезиниң аайы-биле Кызылга ажылдап арткан. Оон бээр ол эмчи сестралап ажылдааш 15 чыл чедип чоруур. Баштайгы чылдарынга бодаарга, оон мергежилинге дуржулгазы оранчок бедээн. Коллективте холушкак мергежилди шиңгээдип алырының чаагай эгелээшкинин каш чылдар бурунгаар вептерээн. Ынчангаш сестралар чылдан чылче билиин бедидип, кайы-даа улуг эмчиниң сестразы болуп ажылдаар аргалыг апарган.

Ч. Ховалыг бо талазы-биле мынчаар чугаалаар: «Холушкак мергежилдиң ажыы улуг. Ажылывыска-даа чаңгыс демниг. Сестралардан кым-бир кижи аараан ийикпе азы чугула чылдагаанныг келбейн барган таварылгада, орнунга ажылдап артар-дыр бис. Чижээ, шприцтер арыглаар черни тептүүткен. Оларны тускай автоклавка буска хайындырып арыглаар. Бо болгаш өске-даа кабинеттерге айтыышкынын ёзугаар бо-ла ажылдай бээр бис. Мындыг организастыг ажыл аарыг кижилерниң саадал чок эмчилээрингe, эмчилерниң үе-шагын четчир кылдыр ажылдаарынга дыка дузалыг».

Мергежилинге сундулуг эмчи бодунуң үезин камныг ажыглап чаңчыккан. Районнардан чамдыкта берге-даа аарыг кижилер эмчилеп келир. Бир дугаарында оларның аарыын шын тодарадырда, ынап-ла хөй талалыг анализ эртер. Ынчангаш кижи бүрүзү анализин чогуур үезинде дужаагаа турарының хемчеглерин Чечена Бойдуевна шалыпкын эвилелдеп чаңчыга берген. Эмчилеп келген чон оон эвилең сүмезин ап, дүрген дуза чедиргениңге өөрүп четтиргенин илередип чанарлар.

Эмчи кижиниң харысалгазы кажан-даа чораашк бедик негелдеге турар ужурлуг. Ч. Ховалыг шөлээлеп-даа, ажылдап дашкаар үелерде чоннуң кадыын камгалаар херекке үргүлчү дузалап чоруур. Оон ындыг ак сеткилдиг мөзүзү коллективинде коммунистиг күш-ажылдың шалыпчыларының бирээзинге чедирген.

С. ЧООДУ.

Кызыл хоорай.

ЧҮҮЛДҮГЗҮНҮҮШКҮНҮН ХАЙНЫКТЫРГАН

Чечек Макпашовна Куулар 1963 чылда Чөөн-Хемчик районнуң Хайыракан 8 чыл школазын чүгле дөрт, беш демдектерлиг доосгаш, амыдыралының аайы-биле өөредилгезин уламчылап шыдавайн барза-даа, эмчи болуксаар изиг күзелинге албадаткаш, эмнелгеге санитаркалап кирип алган. Суурунга ол үш чыл дургузунда багай эвес дыртып ажылдап тургаш, өг-бүлезиниң аайы-биле Чадаанага кээп, район эмнелгезиниң нитти аарыглар салбырынга ажылдап эгелээн. Ында чыдып эмнедип турар кижилер эвээш эвес. Оларның кижи бүрүзүнүң аарыының байдалы, аажы-чаңы аңгы-аңгы болгай, ынчалза-даа ээлдек-эвилең, чазык чаңныг, чылыг-чымчак сөстүг аныяк ажылчын баштайгы хүннеринден-не аарыг кижилерниң болгаш ажылдакчыларының хүндүткелин чаалап ап эгелээн.

Эмнелгениң хөй кижилиг, пайыралдыг коллективи чонунуң кадыы дээш могаг-шылаг чок ажылдап турар. Ында нитти аарыглар салбырының эргелекчизи С. Ы. Монгуш, нерви аарыгларының эмчизи Л. К. Таржаа болгаш өске-даа эмчилер эмнелгениң ажылын демниг башкарып, сестраларга, санитаркаларга сүмелерни айтыышкыннарны таарыштыр берип турар. Коллективтиң үш чыл ажылдаан, кызымак, ак сеткилдиг кежигүннеринге улуг сестра Н. Ооржакты, санитаркалар Р. Монгушту, О. Монгушту болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур. Эмнелгениң коллективи чоокта чаа болуп эрткен байырлалын бүгү тала-биле чедиишкинниг уткувушаан, арыг-шевер неделязын эрттиргеннер. Олар республика чергелиг уран чүүл көрүлделеринге чылдын кирип, багай эвес түңнелдерни чедип ап келгеннер.

Идепкейлиг хөй-ниитичи Ч. Кууларның бо бүгү ажылдарга киржилгези улуг. Ол эмнелгениң улусчу контроль бөлүүнүң база кежигүнү. Бөлүк кежигүннери салбырның ажылында чедер-четпестерни илереткеш, аарыг кижилерниң ажаалда-хайгааралынга хыналдаларны кылып, ол дугайында эмнелгеде «Медицина» дала солунга үе-үелеп парлап, эде көөрүнүн хемчээн ап турарлар.

А. ОНДАР.

Анчымаа Төгерикпеевна Эртине кадык камгалалының шугумунга ажылдааш, он чеди чыл чедип чоруур. Ол амгы хүннерде Тес-Хем районнуң О. Шынаа суурда эмнелге пунктузун эргелекчилевишаан, чонунга хүндүткелдиг ажылдап чоруур. Чурттакчыларның ындыг хүндүткелин ол ак сеткилдиг ажылгыры, төлептиг мөзүзү-биле чедип алган.

Ол онаашкан ажылы-биле чергелештир суурда хөй-нинти ажылдарындан база чыдып калбайн келген. Суурда херээженнер ортузунга боттуг ажылдарны чорудуп, № 1 агитквартираны харысалгазынга алган. Эмчи малчыннарга доктаамал баар. Ол улуг, биче кижилерниң кадыкшылын хайгааравышаан, оларның амыдырал-чуртталгазының нитти санитарлыг байдалын хынап, четпестерни эдип, сүме, беседа кылыры чаңчыл апарган. Ажылынга болгаш амыдырал-чуртталгазынга үлегерлиг эмчиге моон-даа соңгаар чаартыкчы ёзу-биле ажылдаарын күзедим.

ЧУРУКТА: А. Т. Эртиненин ажылдап орары.

Сөзү болгаш фотозу Т. КУНГААНЫЫ.

ЧЫЛЫГ СӨСТЕР

—«Өөрүп четтирдим» —деп буянныг сөстерни Азарганчыг Монгушевна бо-ла дыңнаар. Аар аарааш сегип туруп келгеннер-даа, эмнедип алгаш, кадыкшып чанып турарлар-даа Чадаана хоорайда район эмнелгезиниң кеш аарыгларының салбырының санитарказы А. М. Монгушка ындыг чылыг, чымчак сөстерни чугаалап турарлар. Ол аарыг кижилерге ээлдек-ээлдек, ылангыя бергедеп аарып чыдарларның матрац, чоорганнарын эдип, чыдарынга сыртыын эптештир салып бээр...

Чөөн-Хемчик районнуң эмнелгезиниң бо салбырынга Азарганчыг Монгушевна сөөлгү он чыл уламчыр санитаркалап турар. Эмнелгеде улуг медсестра, хоочун ажылдакчы Анастасия Иннокентьевна Кязагашева оон дугайында мынчаар чугаалап турар:

— Азарганчыг Монгуш кижилерге ээлдек, дааңган ажылынга бердингент, дыңнангыр кижи. Чоокка чедир ол санитаркалап турган болза ам санитаркалавышаан, салбырның ажыл-агый эргелекчизи хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип турар.

Ол ажылдап турар коллективинде местком кежигүнү. Оон ыңай эмнелгеде улусчу контроль бөлүүнүң кежигүнү. А. Монгуш хөй-нинти даалгаларын күүседиринге үе-шагын карамнанмайн турар. Салбырның ажыл-агый эргелекчизи болганда ол келир кышка уткуштур одаар чүүл белеткелинге, салбырның үрмек септелгезинче кол кичээнгейин салып турар.

М. ШААЛЫЙ.

ЙӨРЭЭП КҮЗЕДИМ

Мээн оглум аварияга таварышкаш, аар кемдээш, республика эмнелгезиниң нейрохирургия салбырынга кезип эмнеткеш, чеди ай эрткенде ам туруп кылаштап турар апарган. Эмчилер оглумну кескеш, сынган оорга сөөгүн тудуштур эптээш, тускай пластиникалар-биле быжыглап каан. Ол аар-берге кезиишкинни дуржулгалыг хирургтар В. Н. Ширипей, В. П. Григорьев магалыг билдилиг, кончуг сагыш човангыр кылганнар.

Кижилерниң кадыын камгалаар, оларның амы-тынын алыр дээш эмчилерниң шудургу, кужениишкинниг ажылын кижи магадап ханмас-тыр.

Буянныг эмчилер В. Н. Ширипей, В. П. Григорьев, А. С. Бескровных оларга болгаш салбырның өске-даа ажылдакчыларынга, санитаркаларга оглумну эмнээни дээш өөрүп четтиргенимни илередип, чедиишкиннерни, аас-кежикти бүгү-ле сеткилимден йөрээп күзедим.

И. КОМБУ.

ИЮЛЬ 21-ДЕН 23-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — А. Коломиец — «Черлик ангел». Кемеровонуң Күрүнениң А. Луначарский аттыг театрының фильм-шиизи. 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35— Прибалтика республикаларының документалдыг телефильмнер программазы. 15.50 — «Бистиң-биле, бис дег, бистен артык кыл!» ГДР-ден дамчыдылга. 16.50 — «Чурттуң ховуларында». 17.05—«Делегейниң студентилер оюнунда. Бухарестиден дамчыдылга. 17.45 — «Маадырлыг чоруу».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Мал чеминиң белеткелиниң хүн демдеглели». 18.30—18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Ажык чугаа». 19.35 — «Чаш чораан чылдарым». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Билдингир-даа бол, эдептиг». Кинокииргилде. «Амыдыралдың үези». «Дээпбек квадрады». 22.20 — Бөгүн делегейде. 22.35 — Латвий ССР-ниң Күрүнениң опералыг болгаш балеттиң академиктиг театрының аныяк солистери ырлажыр. Ригадан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Каштанка». Уран-чечен телефильм. 13.30 — «Хөглүг карусель». «Матч-реванш». Мультфильмнер. 14.00 — «Дагдыныкчы». Тележурнал. 14.30 — Спорттуң беш хевиринге ССРЭ чемпионады. Лужникилерде эштир бассейнден дамчыдылга. 15.20 — «Литературлуг номчулгалар». С. Антонов — «Орук рубль».

КЫЗЫЛДАН

16.00 — Уран-чечен телефильмнер программазы: «Оглунче», «Ужудуушкун шелу». 17.00 — «Вива, Куба! Вива, фестиваль!» Документалдыг фильм. 17.50 — «Дмитрий Гнатюк ырлап тур». Фильм-концерт. 18.10 — «КАИ экраны». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Иван Хабаров». Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Делегей темазынга беседа. СЭКП ТК-ның Делегей информациязының килдизиниң эргелекчизи Л. М. Замятин. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15 — Спорт программазы: Кара адарынга Европа чемпионады. Спорттуң беш хевиринге ССРЭ чемпионады. Олимпийниң «Динамо» кара адар чериниден дамчыдылга. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.05 — «Оларның хары он сес турган».

ИЮЛЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — «Аныяктарның маршруттары-биле». 9.35 — «Чалыы чылдарым». Уран-чечен фильм. 11.00 — Н. Метнерниң, А. Рубенштейнниң, Н. Мясковскийниң, И. Стравинскийниң чогаалдарындан концерт. 11.25 — Медээлер. 11.30—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Чер кырында кижи». Кинопрограмма. 15.30— «Шыдыраа школазы». 16.00 — «Фазиси» (Грузин ССР) фольклор ансамблиниң концерти. 16.30 — Делегейниң студентилер оюнунда. Бухарестиден дамчыдылга. 17.15— «Горнистер, харыыланар!» 17.45 — «Эртем дугайында».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Мал чеми белеткелиниң хүн демдеглели». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Силерниң дилээнер ёзугаар ужуражылга». Калининиң хоорайның полиграфистериниң айтырыгларынга харыы. 20.00 — Поляк телевидениениң программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Поэзия». В. Луговской. Эвилелдер Бажыңының Колонналыг залынга кежээ. 23.05 — Бөгүн делегейде. 23.20 — 00.00 — Делегейниң студентилер оюннарында. Бухарестиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Карак-шилдиг». Уран-чечен телефильм. 12.45 — «Зарипповтуң джигиттери». Фильм-концерт. (Ташкент). 13.10 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 13.20 — «Документалдыг экран». Дамчыдылганы Р. Рождественский эртирер. 14.20 — В. Каверин — «Көрүнчүк баарында». 15.10— РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Ворошило ырлаар.

КЫЗЫЛДАН

16.00 — «Четпес угаанныг кижиниң демдеглелдери». Уран-чечен телефильм. 17.00 — «Музыкалыг монолог». Фильм-концерт. 17.45 — «Ийи Хазар». Телефильм. 18.10 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

18.15 — «Универсиаданың хүн демдеглели». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — «Культура болгаш амыдырал». «Тыва — кинода». 19.15 — «Чер кырында». Телефильм.

МОСКВАДАН

19.30 — Спорттуң беш хевиринге ССРЭ чемпионады. Битцениң спорт комплекизинден дамчыдылга. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Алим болгаш оон эштери». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 00.15 — Г. Запольская — «Дээрги Дульскаяның моралы». Телешии.

ИЮЛЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги сула шимчээшкин. 9.05 — Мультфильмнер программазы: «Крокодил Гена», «Чебурашка». 9.45 — Күрүнениң Н. Осипов аттыг орус улустуң академиктиг оркестриниң концерти. 10.20 — «Билдингир-даа бол, эдептиг». 11.20 — Медээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15 — Медээлер. 14.35 — «Техника болгаш даглар». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — «Орус чугаа». 15.20— Уругларга фильм. «Ээрениң өлгени». 16.35 — Росита Форнес (Куба) ырлаар. 17.05 — Делегейниң студентилер оюнунда. Бухарестиден дамчыдылга. Чиик атлетика. 17.25 — «Чаап оглу». Мультфильм. 17.35— «Ажыл-агыйжы чоруктуң ленинчи школазы. Харысаалгалыг чорук».

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Мал чеминиң белеткелиниң хүн демдеглели». 18.30 — 18.45 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Черемошту куду». Документалдыг телефильм. 19.10 — Н. Римский-Корсаковтуң операзы: «Садко». ССР Эвилелиниң Күрүнениң Улуг театрының шиизи. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Н. Римский-Корсаковтуң «Садко» деп шиизиниң уланчызы. 22.45 — Бөгүн делегейде. 23.00—00.45 — Футболга ССРЭ чемпионады. «Зенит» — «Динамо» (Тбилиси). Ленинградтан дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — Уругларга фильм. «Илбилиг дээрбек». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 13.05 — «Низами Шиндживи». Документалдыг телефильм. (Баку). 13.25 — «Москва болгаш москвачылар». 13.55— «Чүү? Кажан? Кайда?» Телевикторина. 14.55 — «Бурят чериниң ырызы». Фильм-концерт. 16.00—17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30. — Уругларга фильм. «Мактаныкчы диспетчерниң ужуралдары».

МОСКВАДАН

18.15 — «Универсиаданың хүн демдеглели». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — 18.45 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Довга». Уран-чечен телефильм. 19.20 — «Июль 26 — Садыг ажылдакчыларының хүнү».

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Илбилиг экран». 20.15 — «Поэзия». Г. Абашидзе. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Дилиж кижилер». Уран-чечен телефильм.

СОЛУН УЖУРАЖЫШКЫН

Республиканың «Хөөмей» фестивалының лауреады болган Март-оол Сат-биле оон ажылдап турар коллективинге ужуражышкын болган. Аңаа Тээлиниң база Чоок-кавының чурттакчылары безин келгеннер.

М. Сат бодунуң бот-тывынгыр уран чүүлге киржилгезин чугаалаан. Ол 1968 чылда Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң уран номчулга конкурузунга, 1970 база 1972 чылдарда Иркутск болгаш Новосибирск хоорайларга болгулаан зона көрүлдезинге, 1973 чылда болган Бүгү-эвилелдиң уран чүүл көрүлдезиниң лауреады.

Дараазында ужуражышкынга чыылганнарга Март-оол Сат сыгыт болгаш хөөмейин бараалгаткан.

С. САРЫГ-ООЛ.

АНЫЯК ЦИРКЧИЛЕРНИҢ КӨРГҮЗҮҮ

Цирк артистери келген дугайында чугаа Хандагайты суурга дораан тарай берген. Кызылдың уран чүүл училищезиниң цирк салбырын доосkан аныяк артистерниң баштайгы көргүзүглери ол. Оларның удуртукчулары — РСФСР-ниң алдарлыг болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Хензиг-оол Бүжүгет болгаш совет цирктиң хоочуну Дмитрий Очур олар.

Хандагайты суурнуң Культура бажыңын көрүкчүлер долдур олурупкан. Аныяк оолдар Борис Херлин, Олег Чүлдүм, Андрей Иргит болгаш Василий Саая оларның киржилгези-биле акробатика күүсеттинген. Ол кончуг нарын болгаш эң шын шимчээшкиннер херек көргүзүгнү келир үениң артистери бедик мергежил-биле күүседип шыдааннар.

Ол көргүзүгнүң соонда дарый Алексей Ондар жонглёрлап үнүп кээрге, көрүкчүлер аныяк артистиң бедик мергежилдиин магадап, ону үзүк чок адыш часкаашкыны-биле удээннер. Хөглүг хөгжүмнүң үделгези-биле чиңге демир кырында Чойганмаа Шөйбүл биле Андрей Иргит самнап турлар. Оларны магадавайн кымны магадаарыл!

Дараазында Лидия Ооржак агаарга көргүзүглерни күүсезип бээрге, ону хоочун артистерден дудак чок-тур деп билип, Тываның уран чүүлүнүң келир үезин алдаржыдар төлээлер бо-ла-дыр деп көрүкчү бүрүзү чоргаарал-биле билип орган. Валерий Козловтуң, Людмила Монгуштуң, Василий Саяның берге болгаш нарын көргүзүглерни улуг мергежил-биле күүсеткенин сонуургал-биле магадап көрдүвүс.

Программаны Хөктүг-оолдуң ролюн ойнап турар Салчак Байлак үдеп турар. Оон көргүзүглерин көрүп орарга черле бүзүренчиг. Көрүкчүлерни каткы-хөг, оюн-баштак-биле хөглетпишаан, боду база-ла амыр эвес көргүзүглерни илдик чокка, чиик кашпагайы-биле күүседип турары солун.

Көрүкчүлерниң сонуургап дилээниң ёзугаар район төвү — Хандагайты суурга ийи хүн улай ойнаар ужурга таварышканнар. Районнуң өске суурлары Кызыл-Тей болгаш Торгалыгның чурттакчылары база-ла аныяк артистерни улуг сонуургал-биле уткуп хүлээп ап, оларның харысалгалыг болгаш нарын-берге ажылынынга улуг-улуг чедиишкиннерни күзеп артып калганнар.

Бүгү артистерниң киржилгези-биле бөлүк акробатиканы күүсеткени — концерттиң түңнел көргүзүү ол. Чаңгыс бо көргүзүгде безин дыка хөй чүүлдер күүсеттинер: тыва улустуң херекселдери согааш бала-биле тараа соктаары, ону деспиге челбиири, дук кагары болгаш 4—5 кижиниң улай-улай октааны тавактар агаарга ужугуп кээп турда, аваангыр, кашпагай оол чаңгыс-даа черге оскунмайн чыып ап четтигиптер.

Оюн-тоглааны көргенниң соонда уран чүүлдүн ханызынче ам-даа кызымак ажылдап тургаш кирерин бүгү өвүржүлерниң мурнундан СЭКП Өвүр райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Х. Э. Монгуш күзээн. Чорук чогузун!

М. ДАНЗЫН.

Агаар

Чамдык черлерге чаъс чаар, барыын чүк утланыышкынының хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 20—25 градус чылыг болур.

Кызылга бүргеп, аязыр, биче чаар. Мурнуу чүк утланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 23—25 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ИЮЛЬ 21-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аайлашкан дээш кым төлээрил?» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.20 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Хыналда шугуму» 10.00 12.00, 15.30, 17.20, (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Артык калайы» (2 сериялыг) 14.30, 17.20, 20.10 шактарда.

«ЧАЙГЫ»: «Мария Медичиниң хааржакчыгажы» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

КУЛЬТУРАНЫҢ БОЛГАШ ДЫШТАНЫЛГАНЫҢ Н. Гастелло
АТТЫГ ПАРЫГЫНЫҢ НОГААН ТЕАТРЫ

ЦИРК! ЦИРК! ЦИРК!

Бистиң республикавыста цирк артистери аалдап келген. Ында цирк артистериниң Бүгү-эвилел конкурузунуң дипломантызы, ГДР-ниң «Буше» циригиниң хөрек демдээниң эдилекчизи, сураглыг клоун Юрий Никулинниң өөреникчизи Владимир Кучинский киржип турар.

Ооң программазында: өөредип каан ыттар, аар демирлер олуй-солуй каар кижи, эквилибрист, агаар гимнастары болгаш өске-даа солун номерлер бар.

Программаларның күүселделерин хөгжүм херекселдериниң ансамбли үдээр.

Эгелээри — июль 24-те — 18.00, июль 25-те 16.00, 18.00, июль 26-да 15.00, 18.00 шактарда.

Алтайның көдээ ажыл-агый институду 1981-1982 өөредилге чылында студентилер хүлээп алырын чарлап тур.

Институтта агрономияның, зооинженерниң, ветеринарияның, көдээ ажыл-агый механизациязының, гидромелиорацияның, экономиканың факультеттери бар.

Кириш өөренир салбырларга билдириишкинни июль 20-ден 31-ге чедир хүлээп алыр. Кирериниң шылгалдалары август 1-ден 20-ге чедир болур.

Бот-өөредилгелиг салбырларның факультединге дараазында мергежилдерге өөренир: агрономия, зоотехния, көдээ ажыл-агыйның механизациязы, көдээ ажыл-агыйның экономиказы болгаш организациязы.

Бот-өөредилгелиг салбырга билдириишкинни октябрь 1-ден февраль 15-ке чедир хүлээп алыр. Кириш өөренир салбырга өөренири-биле хүлээп алдынганнарны айда 40-46 рубль стипендия-биле хандырар. Чурттаар чер чок кижилерни общежитие-биле хандырар. Билдириишкинни институттуң ректорунуң адынга чорудар болгаш дараазында документилерни кожар:

1. Ортумак билигниң дугайында аттестат (болуп).
2. Сөөлгү ажылдаан чериниден азы бүдүрүлге чериниң администрациязының шынзыктырганы характеристика.
3. Күш-ажыл дептериниден ушта бижилге.
4. № 286 майыктыг эмчи шынзылгазы.
5. 3×4 см хемчээлдиг, бөрт чок тырттырган 4 фото-чурук.
6. Колхозтардан, совхозтардан болгаш өске-даа черлерниң өөредип чорутkан кижилери ол черлерниң удуртукчуларының, профэвилелдер комитеттериниң даргаларының болгаш кол бухгалтерлериниң ат салганы бижик.
7. Паспортту, шериг билетин, кирип бижээн херечилелди боттары көргүзер.

Документилерни моон адаанда адресче чорудар:
Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу № 30 бажың. Көдээ ажыл-агый министерствозу, кадрлар килдизи.
Телефоннар №№: 2-41-11 2-22-50.

«Артек» аалчыларны хүлээп ап тур

Гурзуфта Адыг-Дагның эдээнге ол хүн «Тайбың», «Найырал» деп сөстер делегейниң аңгы-аңгы дылдарынга чаңгыланып турган. В. И. Ленин аттыг бүгү-эвилелдиң «Артек» пионер лагеринге делегейниң өске чурттарындан келген уругларның дыштанып эгелээни ол.

Чеден ажыг чурттардан келген муң ажыг оолдар, уруглар боттарының совет өөрлери-биле кады бир ай дургузунда манаа дыштанырлар. Олар совет улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы алдарының черлери-биле солун экскурсияларны чорудар, Артек флотилиязынга далай походтарынга киржир.

Хүннээректиг чартык ортулукче хөй хонуктуг туристиг маршрутту уругларга бир-ле дугаар организастаар. Эртемниң болгаш культураның шылгараңгай ажылдакчылары уругларга аалдап баар.

«Артекке» доктааттынган чаңчыл ёзугаар тайбыңның болгаш эп-сеткил каттыштырылгазының, күш-ажылдың болгаш уран чүүлдүң хүннери болуп эртер. Совет пионерлер болгаш оларның даштыкы аалчылары делегейниң атлеттериниң XXV «Найырал» деп хөй хевирниң маргылдаазын чүгле сонуургап көөр эвес, харын артекчи спортчу медальдар дээш маргылдааларга боттары киржирлер.

Шер департаментиниң Вьерзон хоорайдан келген француз школачы Лоран Лежо мынча деп чугаалаан:

— Меңээ манаа дыка-ла таарымчалыг-дыр, шак ындыг дыштанылганың дугайын кижи дүжевес-даа. Чаагай сеткилдиг шынчы өңнүктерни тып алганым кайгамчык черниң дугайында улузумга ылап-ла сонуургалыр мен.

(СЭТА).

«Шантараашкыннар дамчыштыр сылдыстарже» деп чаа кино республиканың кинозкраннарында үнуп эгелээн.

Редакцияның адрези: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажыы № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлегер килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45. солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 1573

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажыы № 1)

ТС—01409